

ॐ ह्रीं श्रीं पार्वतीयाय नमः

भीमुकिविमलजी जीत ग्रन्थमाला—प्रथाकृ १६

परमपूज्य विष्णवद्वतीय-तपोनिधि-गिर्भिर्कवारिक्षेत्राद्युपि-सकलं वेगीतीरोमणि-उपाराष्ट्राखियति श्रीमर्त्यवद्वरश्चा
दयादिमलजीयणि-शांतमूर्ति श्रीमर्त्यवद्वरश्चायश्च श्री सौभाग्यविमलजीयणिवर पादपद्मेभ्यो नमः
परमपूज्य-सकलसिद्धांतवाचस्पति-अनेहस्तस्तुतग्रन्थप्रणेत्रा-विद्वन्मातृष्ठ श्रीमर्त्यवद्वरश्ची मुकिविमलगणिविरचितः

॥ सान्वयतत्त्वबोधतरंगिणी ॥

परमपूज्य-व्याख्यानशास्त्रस्पति-कृष्णविष्णवद्वतीय-रंगविमलगणिविरचितः
भीमुकिविमलजी जीत प्रथमालाना कार्यशाहक नगरलोड यगिडाळा मोहनलालेन प्रकाशितः

संशोधक—मुनिश्री कनकविमल

वीर सं. १४७०

ज्ञानसुरि सं. २१८

वि. सं. २०००

मुकि सं. २६

पञ्चशतप्रतयः । मूल्यं अमूल्यम् ।

પ્રાતિસ્વાન—

નગરશોલ સાગિલાલ મોહમ્મદજાલ વોસ્ટી
ડેંડ દોસૌથાડો
સુર વિલાપુર [ડા. ગુજરાત]

સુર્ક—

શેઠ ગુલાબચંદ દેવચંદમાર્ફ
આનદ પ્રીણ્ડીંગ પ્રેસ-માર્ગનગર.

परमपूज्य सकलसिद्धांतवाच्चपाति अनेकसंस्कृतग्रन्थप्रणेतृं विद्वन्मार्त्तिष्ठ कविरत्नचूडामणि प्रातःस्मरणीय
तपागच्छाधिपाति श्रीमत्पंचासप्रब्रह्म श्रीमुक्तिविमलजीगणिवरस्य अमुद्रित प्रस्ताविकनीतिसूक्तम्
॥ अनुष्टुपब्रतम् ॥

कैवल्यं साभते विद्वान्, जिनेन्द्रमत्तरस्तितः । चारित्रज्ञानसम्पन्नः, किमेन्द्रध्विवाङ्मवः ॥ १ ॥ पूर्वज्ञानं समाप्येत्, क्रियावर्त्म-
सुवासितः । सर्वत्र समदृष्टिश्च, पण्डितः कथ्यते बुधैः ॥ २ ॥ दोषपापवियुक्तो यो, धर्मचिन्तारतोभवेत् । मोक्षकांशी वियादक्षो, मोक्ष-
मार्गी भवेत् किम् ॥ ३ ॥ माताहितकरी नित्यं, विद्याशृष्टिवालकः । पितासंस्कारकारीस्याद्, धन्यं जीवनमीदृशम् ॥ ४ ॥ संसारे-
जखिलसौख्यानां, कारणं नीतिशिक्षणम् । धर्मशिक्षा पुनः शीभां दत्त नरविभृतये ॥ ५ ॥ प्राणरक्षापरो जीवो, मानवो भवतीहवै । बाह्य-
लक्षणसम्पन्नो, हिसाशीलो नरः कथम् ? ॥ ६ ॥ महापुण्यप्रभावेन, सम्पदं लभते नरः । ज्ञानेन्द्रियसुबोधञ्च, गुरुमोक्षरतःसदा ॥ ७ ॥
वालक्रियारतो धर्मी, न स्यात् वृद्धोऽपि वैतथा । युवा चेद्गागवित्तर्थी, कर्थं वै धर्मवासना ॥ तस्मोदीर्घस्यो धर्मदौ, सदाचरथेतथा ।
सफलं जन्म तस्यैव, चेतरे जन्महेतुवः ॥ ९ ॥ मातासुपूज्या गुणिनां लावान्विः, स्तातो न किम्वा सततंतथैव । भार्यासुतादिश्च पुनर्दृथालू,
रक्षेत् या जीवगणं हितार्थी ॥ १० ॥ स्वस्यैव वै शोधकरोऽपिदक्षः, पुनः शरीरं परमार्थकार्यं । भोगायना शायप स्यमूर्खे, ज्ञानीकर्थयः
परपीडनार्थी ॥ ११ ॥ चिन्त्यो मयात्मा रुचिरं स्वबुद्ध्या, ज्ञानीशिवार्थी नं कर्थं सुखी स्यात् । स्वस्यापरस्य प्रतिबोधकता, तीत्वा-
मवार्डिध शिवधाम याति ॥ १२ ॥ श्रीमुक्तिविमलसाधुः; पंचासपदभूषितः । नीतिशास्त्रस्य शिक्षां वै, व्यरचञ्चनुपां प्रिये ॥ १३ ॥
इति समाप्तम् ॥

नि....वे....द....न

अपारी आ थी मुक्तिविमलजी जैनग्रन्थमालामांशी सोलमा ग्रन्थ तरीके “ सान्धियतत्त्वबोधतरङ्गिणि ” विद्वानोत्ता पूर्वित करकमलमां रत्न कर्त्ता अहो हर्षित वर्द्धन ए स्थापादिक छे.

आ ग्रन्थमा रचयिता स्वर्गस्थ परमपूज्य विश्ववेदनीय अखंडब्रह्मचारी सकलसंषेधीषीरोमणि तथोनिधि तथागच्छाधिषिदि श्री-मत्पंचासप्रवरथ्री दयाविमलजीगणिकरान्तेवासी श्रांतमूर्ति-पण्डितप्रवर-श्रीमत्पंचासप्रवरथ्री सौभग्यविमलजीगणिकरान्तेवासी परमपूज्य सकलसिद्धान्तवाचस्पति अनेकसंस्कृतग्रन्थप्रणेता सत्त्वारित्रिचूडामणि बालब्रह्मचारी-विद्व्वार्तांड-श्रीमत्पंचासप्रवरथ्री मुक्तिविमल-जीगणिकर महाराजा साहेब छे.

आ ग्रन्थ स्व. पूज्य मुरुदेव सं. १९७४ ना प्रादत्ता सुदि ४ ना पूर्वित दिवसे स्वर्गशास पाम्या तेथी अरूण ने अस्तव्यस्त दशामा इतो तेथी आ ग्रन्थने तेओश्चीना अनन्य पट्टालंकार विद्वान् शिष्यस्तन पूज्यराद जैनागमपरिशीलनशाली जैनशासनप्रभावक व्याख्यानशाचस्पति कविदिवाकर आचारलब्धचारी उग्रतपस्त्री अनुयोगाचार्य श्रीमत्पंचासप्रवर श्रीरंगविमलजी महाराज

સાહેબજી ગળિર્યના પરિઅમથી તેમજ ઉપરેસથી આ ગ્રન્થને ડ્રોઝઘરેરમા પ્રકાશિત કરાવ્યો છે, તો આ ગ્રન્થને સહદ્યી વિદ્વદ્વર્ગે સ્વીકાર કરી તેનો લાભ ઉડાવણે એટલે આ પ્રકાશન સફળ થયું માનીશ.

આ ગ્રન્થનું સાંગોરાંગ સંશોધનકાર્ય સાહિત્યાચાર્ય વંદિત માધવાનનદશાસ્ત્રીજીએ કર્યું છે. આ ગ્રન્થની શુદ્ધિ માટે યથાશક્તિ પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો છે, છતાં દઢિરોષ તથા પ્રેમદોષ વિગેરને લઈને કોઈ સ્થકે રહુલના જણાય તો વિદ્વદ્વર્ગ ક્ષમાકરે ને સાથે સ્વીકારુની કરો !

ખોચાત
ઠે૦ જૈન ધર્માધ્ય
સ્ટાટ (પાલુનપુર)
સં૦ ૨૦૦૦ અ. ખ. ૬
[ડ. ગુજરાત]

લીં
પૂજ્યપાદ પ્રસિદ્ધવક્તા અનુયોગાચાર્ય શ્રીમત્યાગપત્રશ્રી
રંગવિમલજીગળિવરાન્લેવાસી મુનિકનકવિમલ

“ उपधान—तप आराधना निमित्ते ”

अमारी श्री मुक्तिविमलजी जैन ग्रन्थमाला तरफथी १५ ग्रन्थों बहार पड़ी चृक्षया हो ने आ सोळमो ग्रन्थ हो, जेनुं नाम “ श्रीसात्त्वयत्त्वबोधतरक्षिणी ” हो देना कर्ता परमपूज्य सकलसिद्धांतवाचस्पति अनेकसंस्कृतग्रन्थप्रणेता विद्व्वमार्तण्डसव्वारित्र-चृडामणि बालब्रह्मचारी प्रातःस्मरणीय श्रीमत्त्वयासपदवी मुस्तिविमलजीगणिती हो, जे ज्ञानवृत्ते प्रसिद्ध करवामां तेऽओश्रीना-विद्वान् शिष्यरत्न व्याख्यानवाचस्पति कविदिवाकर महान् तपस्वी बालब्रह्मचारी परमजैनशासनप्रभावक अनुयोगाचार्य श्रीमत्त्वया-सप्रवरश्री रंगविमलजीमहाराज साहेभजी गणिकर्यना सदुपदेशधी

कालन्द्रीमां शेठ हुकमाजी कस्तुरचंद्र तथा शेठ चैनाजी ज्येष्ठमल तथा शेठ मानाजी श्रेमचंद्र तथा शेठ कस्तुरचंद्रजी दीपचंद्र तरफथी सं. १९९८ ना कारतक मासमां उपधान तप कराव्यो तेमां ४२) भाइयो ने ४०२) बहेनो मली कुले ४४२) मात्रिक आत्माओने उपधानतपनी आराधना करी तेमां गुरुजनना रु. २३६। (२ आव्या हो, तेनाथी आ पुस्तक प्रसिद्ध करवामां आव्युं हो.

अगारा और अगाड प्रगट थयेला १५ पुस्तकोने जे रीते चांचकोए अपनाव्या हो, ते रीते आ ग्रन्थने पण अपनाव्यो अने शासनदेव अमोने सारामां सारी साहित्यसेवा करवा उद्यूक्त करशे एवी प्रार्थना करी विरभीए हो.

ली०
—प्रकाशक

शुद्धिपत्रक

प्र	पृष्ठ	पंक्ति	अनुद्दि		शुद्धि			
१	१	३	व्यामोह	६	१२	८	न	
"	२	२	स्थर्षी	७	१३	७	सुशोधे	सुशोधे:
"	"	९	आत्म	७	१३	१३	युग्मा	युग्मा
२	३	४	मालिका	८	१६	२	अखिलगुण	अखिलगुण
"	"	७	तीर्थपांश्चि	९	१७	४	ज्ञायाम	ज्ञायाम
"	४	९	धीशालिना	१०	"	१०	सद्ग्रस्य	सद्ग्रस्य
३	५	९	आत्मनोनाम	"	"	१४	सहै:	सहै:
"	६	११	चितामणि	"	१८	१०	लङ्	लङ्
"	७	७	तैयीधर्मः	"	"	११	सुतङ्गम	सुतङ्गम
"	८	३	उपलक्षकलैः	"	"	१२	लङ्	लङ्
"	९	७	लक्ष्मा	१०	१९	७	नासिम्	नासिम्
६	११	९	सभुद्रा	"	२०	५	वधात्	वधात्
"	११	११	पुंसिः	"	"	६	वाहिजवनम्	वाहिजवनम्
६	१२	७	वसीः	"	"	९	कृपाङ्गम्	कृपाङ्गम्

				आरोग्यम्					शृङ्खः		धृष्टः
११	"	११	"	पुरुषम्		१८	"	१	नाशयनि		नाशयन्ति
"	२१	५		पुरुषम्		"	३६	२	जिहवद्वीय		जिहवद्वीय
"	२२	४		तेषाः		"	"	३	अनुविभान्		अनुदितम्
"	२२	११		बाधा		१९	३७	१३	कषाय		कषाय
२२	२२	२		विधाति		"	"	१३	कौप्य		कौप्य
"	"	३		लघु		२३	४४	१२	दीप्य		दीप्य
"	२४	१५		लोप्य		२४	४६	११	त्रहस्ये		त्रहस्ये
२५	२३	४		परतु		"	"	११	हयात्		हयात्
"	२८	७		चियक्षः		"	"	१४	धोपरम्		धोपरम्
२५	२९	८		एषम्		२४	४७	२	गृह्णने		गृह्णते
"	३०	२		माटेवति		२५	४९	२	अयो		अयो
"	"	२		कम्पयते		"	"	७	निषार्जलहसीमा		निषार्जलहसीमा
"	"	५		कम्पयते		"	"	९	क्षेत्र		क्षेत्र
"	"	८		उर्बुद्विम्		"	"	११	क्षेम		क्षेम
२६	३१	६		विषम्		"	"	११	सेषाभाव		सेषाभावः
"	३१	९		दुरस्तः		२७	५३	४	मनेष्ठम्		मनेष्ठम्
"	३२	८		भास्मा		२९	५७	१	साधुसंक्षेपः		साधुसंक्षेपः
"	३२	११		सम्भवः		२५	५८	३	विषम्		विषम्
३७	३३	४		उम्मूल्यताम्		६०	६०	२	जनिरीप		जनिरीप

॥ॐ ह्रीं श्रीं पार्वतामाय नमः ॥

॥ विश्वदन्तीय तरोनि हृ-नपागच्छाधिगति पं. श्रीदयविश्वलग्निप्रीभूत् शतमूर्ति पं. श्री सौमारथविश्वलग्निपादपद्मेष्वरो नमः ॥
सकलसिद्धांतशास्त्रस्मृति-वनेकसंस्कृतग्रन्थप्रणेता पू. एवा सप्रशर श्री मुक्तिविश्वलग्निविश्विता

॥ सान्वयतत्त्वबोधतरंगिणी ॥

॥ अथ मंगलाचरणानि ॥

शादूलविकोडेते वृत्तम्—

सिद्धिश्रीवरभूषणाऽमरनरव्यामोहभेद्रीशिवा कोटिब्रह्महिरण्यमाभरहरा श्रेयोलतामापिका ॥
ध्यानानन्दनिमग्नयोगिनमिता कलेशाग्निकादम्बिनी सूर्तिर्वारिविभोः सुपातु भवतो निःशेषपापादिनी ॥१॥

अन्वयः—वीरविभोः शूर्तिः भवतः सुपातु कथम्भूता शूर्तिः सिद्धिश्रीवरभूषणा अतः अमरनरादिव्यामोहभेद्री पुनः—
शिवा पुनः कोटिब्रह्म हिरण्यमाभरहरा अतः श्रेयोलतामापिका पुनः ध्यानानन्दनिमग्नयोगिनमिता अतः कलेशाग्निकादम्बिनी
पुनः निःशेषपादिनी भवभवोपार्जितनिखिलदुरितनाशिनीत्यर्थः ॥ १ ॥

१ सूर्यः । २ मेघमाला ।

शक्तासित्कसुधारसादनमुखव्याकोचपदाश्रित-खेसन्ध्यमणियातनम्भशिरसां स्वर्गादिलोकाङ्गिनाम् ॥
मौलिस्पर्शविशुद्धिहेतुजनको निर्बाणमालाप्रियो वीरांगुष्ठमणिर्विभातु जयतादिच्छाप्रदो भावितः ॥२॥

अन्वयः—वीरांगुष्ठमणिः विभातु रथा चिरम् जयतात् किम्बिशिष्टः मणिः भावितः सन् इच्छाप्रदः अस्तीति शेषः ।
पुनः शक्तासित्कसुधारसादनमुखव्याकोचपदाश्रितः मुखमेव व्याकोचं विकसितं एवं लेन आश्रितः इति सुटार्थः पुनः किञ्चतः
स्वर्गादिलोकाङ्गिनाम् मौलिस्पर्शविशुद्धिहेतुजनकः कथम्भूतानाम् अङ्गिनाम् त्रिसन्ध्यं रथा स्यातथा प्रणिषादनम्भशिरसां
पुनः किम्बिशिष्टः—अंगुष्ठमणिः निर्बाणमालाप्रियः २ ॥

॥ भुजङ्गवस्तम् ॥

जिनानाङ्गनानां महापापराशिम् पवित्रोपदेशैः स्यतां ज्ञानभाजाम् ॥

निधायात्मकुव्याम्पुरा रम्यमूर्ती—स्तदीयांहिकज्ञां अथेऽहं नमामि ॥ ३ ॥

अन्वयः—अहम् तदीयांहिकज्ञम् अथे नमामि च किम् कुत्वा पुरा जिनानाम् रम्यमूर्तीः आत्मकुव्याम् निधाय कथम्भूतानाम्,
जिनानाम्, जनानाम् महापापराशिम् स्यताम् स्पृष्टयतामित्यर्थः । कैः—पवित्रोपदेशैः पुनः कथम्भूतानाम् जिनानाम् ज्ञानभाजाम्
अग्निजनपापराश्रित्विष्टविभूर्तिष्यानपूर्वकत्वरणकमलमभिष्ये—नमामि च इति भावः ॥ ३ ॥ भुजङ्गप्रथातम् ॥

॥ शार्दूलवृत्तम् ॥

शुद्धां शुद्धस्वरूपविश्वविदितां ज्ञानालयां ज्ञानिनीम् ज्ञानादानप्रदानभूरिविभवाम्पादाश्रयिस्वस्तरम् ॥

तन्त्रीपुस्तकमालिकाश्रितकराम्यासोजरम्यासनाम् वन्दे वन्ध्यतमां सितच्छदगताम्बाग्वादिनीमातरम् ॥४॥

अन्वयः—अहम्, वाग्वादिनीम्, मातरम्, वन्दे सरस्वतीम्, वन्दे इतिभाषः ॥ किमिविष्णाम् सरस्वतीम् शुद्धाम्, पुनः शुद्ध सुरूपविश्विदिताम्, पुनः ज्ञानालयम्, अतः ज्ञानिनीम्, पुनः ज्ञानादानप्रदानशुरि विभवाम् अतः पादाश्रयि स्वस्तरुम् पादाश्रितप्राणिम्यः कल्पादपरूपामित्यर्थः पुनः तन्त्रीपुस्तकमालिकाश्रितकराम् पुनः पाठोजरम्यासनाम् पुनः सितच्छदगताम् ईसवाहिनीमित्यर्थः ॥ ४ ॥

॥ संग्रहरात्रृतम् ॥

श्रीमन्तः स्वान्ततोषा विरतिपथयुषः सत्तपागच्छकेनाः सञ्चाधानस्वल्पमोहा गुरुविमलदयापूज्यपंन्यासपादाः ।
सद्भाग्याः शालिशरीला गतमलविमलध्यानिसौभाग्यविज्ञा जीयासुर्जन्मभाजां सतत हितकरास्तीर्थपांश्चिद्विरेफाः ।

अन्वयः—गुरुविमलदयापूज्यपंन्यासपादाः पंद्रशाविमलगणिवरा इत्यर्थः अपि च गतमलविमलध्यानिसौभाग्यविज्ञाः पंन्यास सौभाग्यविमलगणिवरा इत्यर्थः जन्मभाजाम् सतत हितकरा । सन्तः जीयासुः अन्यत सर्वम्, सुगमम्, विशेषणद्वारा अवधार्यतामिति इत्यन्वयः ५

॥ वसन्ततिष्ठकावृतम् ॥

तत्पादपश्चसुदितस्तककम्पयैव नत्वा करोति तत्पादयुगम्भनोऽनाम् ।

सत्तस्त्वबोधममलक्ष्मनुषां द्विताय श्रीमुक्तिवैमलमुनिर्वरमुक्तिरक्तिः ॥ ६ ॥

अन्वयः—वरमुक्तिरक्तिः अयम् मुक्तिवैमलमुनिः जनुषाम् द्विताय तत्त्वबोधतरङ्गिनीम् करोति किमिविष्णः ? पुनः मुक्तिः

तत्पादपचमुदितः उभयगुरुपादपरोजानन्दी इत्यर्थः कि कुत्वा मनोऽन्तम् तत्पादयुगम् नत्वा, कस्मै प्रयोजनाय जनुषाम् हिताय इति ।

॥ अथकर्तृविनयसरणिः ॥

॥ शार्दूलवृत्तम् ॥

मद्वाण्या गुणदोषयोः परिकरे सन्तः समानाशया, जायन्तामय मोदपीनतनवः श्लाघार्थिनः सन्तु शम् ।
कृत्वाऽन्तर्मलराशिमानुनिखिले स्वच्छा स्वयद्भुलिनी पेया सन्ततमा प्रयाति शिवदा तादृग्मतिः कौ सताम् ॥७॥

अन्वयः—सन्तः मद्वाण्याः गुणदोषयोः परिकरे शमानाशयाः जायन्ताम, अथ ते सन्तः मोदपीनतनवः सन्तः शम् सुखेन
यथा स्यात् तथा श्लाघार्थिनः सन्तु तदुपब्याख्यानम् अन्येषु प्रथारयन्तु इति यतः स्वयं स्वच्छा भूलिनी निखिलम् सुलराशिम्
आशु अन्तः कृत्वा तथा पेया सती सन्ततम् आ प्रयाति किञ्चिशिष्टा शिवदा अतः कौ सताम् तादृग् गतिः भवति इति ॥७॥

पश्यन्तीह गुणार्थिनो न च कदा सद्बर्मधीशालिनो, दोषान् वृत्तिमयोऽत्र तेजु दघतो मान्याः सदाभ्रामरीम् ।
सिन्धुः क्षारतमोऽपि रत्ननिकरैर्दारिद्र्यमामूलतो लोकानाङ्किल हन्ति सन्त इह वै पीयूषपूर्णा पुनः ॥ ८ ॥

अन्वयः—गुणार्थिनः इह कदा परेषाम् दोषान् न च पश्यन्ति किञ्चिशिष्टाः ते सद्बर्मधीशालिनः कि कुर्वन्तः सन्तः
अत्र तु सदा आमरीम् वृत्तिम् दघतः यतः सिन्धुः क्षारतमः अपि किं लोकानाम् दारिद्र्यम् आमूलतः हन्ति इह पुनः वै
सन्तः पीयूषपूर्णाः सन्ति ॥ तेषु दोषाणाम् लेश एव नास्तीत्यर्थः ॥ ८ ॥

॥ अथ वर्गत्रये धर्मप्राधान्यमाह ॥

॥ इन्द्रवज्ञा वृत्तम् ॥

प्राधान्यमस्तीक्ष्ण यथा कारीरे मौले स्वमेरो गिरिमालिकासु वर्गत्रये श्रेष्ठतमस्तथाऽस्ति धर्मो विना तं पशुरेव मन्ये
अन्वयः—यथा हह शरीरे मौले ग्राधान्यम् अस्ति यथा गिरिमालिकासु सुमेरोः ग्राधान्यम् अस्ति तथा वर्गत्रये धर्मः
श्रेष्ठः अस्ति तम् विना मन्ये पशुः एव श्रेयः इति समन्वन्धः ॥ ९ ॥

तेनैव पश्चातक्याऽभिलाषपूर्तिं स्तयाऽक्षोत्तमतृप्तिलाभः। धर्मस्ततः सेव्य इहात्ममोदी तेनैव भातो नरि धार्थकामौ
अन्वयः—अत्र तेन एव पश्चा ज्ञापते तदनु तक्षा जनानाम् अभिलाषपूर्तिः जायते तदनु तथा अशोकमतृप्तिलाभः ततः
आत्ममोदी धर्मः हह सेव्यः एव तेन एव नरि च अर्थकामौ भातः ॥ १० ॥

सद्गर्महारावलिमात्मनीनाङ्कण्ठे दधानाः परिभूषयन्ति स्वात्मानमन्यानपि भव्यजीवा धर्मामृतस्पेयमतोऽसुमद्भिः

अन्वयः—इह भव्यजीवा स्वात्मानम् तथा अन्यान् अपि भूषयन्ति किङ्कुर्वाणिः सत्तः भूषयन्ति सद्गर्महारावलिम् कण्ठे
दधानाः कथमसूताम हारावलिम् आत्मनीनाम्—अतः असुमद्भिः प्राणिभिः । धर्मामृतम् पेयम् यस्मिन् पीते न पुनर्मवः ११ः

धर्मामृतधारी निखिलाङ्किचारी स्वरूप्यातिकारी भवभीतिद्वारी ।

मोहारिदारी जनरागकारी सेव्यस्ततोऽयच्च मनोऽभिद्वारी ॥ १२ ॥

अन्वयः—अघवृदनाशिनी जिनानाम् गवी येषाम् श्रुतिरन्त्रम् न आगता कुञ्जनां लेषाम् अवसी मुखेव विदेते को ह्व अ-
आगतास्यस्तनयुम्मकी ह्व ॥ ३४ ॥

जिनेन्द्रतत्त्वं न च ये दयामयम्, विरुद्धवादातुलदोषनिर्गतम् ।

निजन्ति ते मूढधियः पराभवं, भवे भवे हन्त च यन्ति सन्ततम् ॥ ३५ ॥

अन्वयः—ये विरुद्धवादातुलदोषनिर्गतम् अतएव दयामयम् जिनेन्द्रतत्त्वम् न च निजन्ति अर्थात् निजकीकृत्य न च जानन्ति
ते मूढधियः भवे भवे हन्त सन्ततम् पराभवम् यन्ति इति ॥ ३५ ॥

विलोभयन्तीह जिनेन्द्रदूरगाः, सुधाजलत्विषमणिमन्त्रवान्धवान् ।

विषाग्निनैशोपलशशुद्धस्मेना, जिनागमार्थामृतपानवशिताः ॥ ३६ ॥

अन्वयः—इह जगति जिनेन्द्रदूरगाः अतएव जिनागमार्थामृतपानवशिताः सुधाजलत्विषमणिमन्त्रवान्धवान् विषाग्निनैशो-
पलशशुद्धस्मेना विलोभयन्ति अहो विषमः पन्थास्तेषाम् वर्तते ॥ ३६ ॥

सुधीर्जिनेन्द्रागमसारदर्शको, जिनागमे दिक्षु तनोति सर्वतः ।

मिनचि मोहं दुरितश्च कौपयं, मनोमलं क्षालयते च देहिनाम् ॥ ३७ ॥

अन्वयः—जिनेन्द्रागमसारदर्शकः सुधीः जिनागमम् सर्वतः दिक्षु तनोति तदनु देहिनाम् मोहं मिनचि तथा दुरितम् कौप-
यम् च मिनचि तदनु मनोमलम् क्षालयते च ॥ ३७ ॥

यतः धर्मस्तु सृष्टिगोचराभिक्षमीवः अत्यन्तप्रोपकर्ता अतस्तत् तुल्यः सन्लयि ततो विशेषः इति भावः ॥ १४ ॥
॥ अथ सुधा नृजन्मगमयतां कृत्यानि ॥
॥ मन्दक्रान्ताशुभम् ॥

मन्दमन्दं श्रपयति यशः सत्कूले लब्धजन्मा, पित्रोनिन्दां सूक्ष्मतलघुतां वाच्यतां सम्यवृन्दे ।
हा व्याघ्रे नयति पटति व्यादरो जायते स मन्दक्रान्तर्गमयति जनुयों सुधा वाग्विवादैः ॥ १५ ॥

अन्वयः—मन्दक्रान्तिः यः सुधा वाग्विवादैः जनुः गमयति स सत्कूले लब्धजन्मा अपि मन्दम् मन्दम् यशः श्रपयति हा
पित्रोः निन्दाम् व्याघ्रे सुकृत लघुताम् नयति तथा सम्यवृन्दे वाच्यताम् पटति अतएव सर्वत्र—ठ्यादरा—जायते इति ॥ १५ ॥

गीर्वाणद्वुर्गरलविटपी कृत्यते चोप्यते वै, कौ सत्संगो विगतमतिभिस्त्यज्यते गृह्णते वा ।
कौसङ्गो हा स्वकुलगुरुतामुच्यते दीयते च, तैर्यैर्यमः परिहृत इहा भोगपङ्काभिमग्नैः ॥ १६ ॥

अन्वयः—आः भोगपङ्काभिमग्नैः यैः—इह धर्मः परिहृत हा विगतमतिभिस्तैः गीर्वाणद्वुः कृत्यते वै गरलविटपी उप्यते
च—एवम् कौ यदि तैः सत्संगस्त्यज्यते तथा कौसङ्गः चेत् गृह्णते हा स्वकुलगुरुता मुच्यते ततो हीयते च इति ॥ १६ ॥

संसारेऽस्मिन्क्यमपि घने प्राप्यते भोक्षसाधि, सन्दुष्याप्यन्नरजनुरङ्गो पुण्यतः पुण्यहेतु ।

१ मन्दवुद्धिविचारी ।

जीवाधारः सुमतिदसरवस्यधर्मे चैत्सुधर्मे, संसाराविश्वपलशकलैस्तीर्थे किञ्चिना तम् ॥ १७ ॥

अन्वयः—घने अस्मिन् संसारे कथमपि अहो पुण्यतः पुण्यहेतु सन्दुष्प्राप्यम् अतएव मोक्षसाधि नरजनुः प्राप्यते तदनु चैत् सुमतिदसरवः जीवाधारः सुधर्मः त्यज्यते हि तम् विना उपलक्षक्लैः संसाराविश्वः किम् तीर्थते अर्थात् न धर्मतरण्डमाधित्यैष तीर्थते ॥ इति ॥ १७ ॥

अर्द्दभक्तिः सुगुरुविनयः प्रीतिभावोऽखिलेषु, सत्या वाणी परहितमस्तिः सत्पथाचारवृत्तिः ।

नित्यं सङ्गो बुधसुनिजनैर्ज्ञानमार्गाभिलाषो देहं लब्ध्वा द्वयसुखप्रदं कृत्यमेतद्दि पुंसाम् ॥ १८ ॥

अन्वयः—द्वयसुखप्रदम् देहं लब्ध्वा हि पुंसाम् एतत् कृत्यमस्ति किं-तत् कृत्यम् इत्यत आह । पूर्वम् अर्द्दभक्तिः तदनु सुगुरुविनयः ततः अखिलेषु जीवराशिषु प्रीतिभावः पुनः सत्या वाणी प्रयोजनीया सर्वत्रेति निष्कर्षः । पुनः परहितमस्तिः तदनु सत्पथाचारवृत्तिः तथा नित्यम् बुधसुनिजनैः सह सङ्गः कर्तव्यः तदसु ज्ञानमार्गाभिलाषः विधेयः इति मात्रः ॥ १९ ॥

॥ अथ प्रकरणनामावलि ॥

॥ मालिनी वृत्तम् ॥

जिनगुरुर्जिनधर्मे भक्तिमातिष्ठ संघे वधवितयचौर्याव्रश्ववृत्तिं विसुच्छ ।

त्यज परिग्रहकोपं लाहि सौजन्यमार्गं, कुरु गुणिजनसंगश्चेन्द्रियाणि निष्कृत्य ॥ १९ ॥

अन्वयः—मोः भव्यजनः इन्द्रियाणि निरुद्धं जिनगुरुर्जिनवर्मे मक्षिम् आतिष्ठ तथा संधे मक्षिम् आतिष्ठ वशवितथ-
चौर्याश्रित्वृच्छिम् विसुच्च । तथा परिग्रहकोपम् त्यज-तथा सौजन्यमार्गं जाहि तथा गुणिजनसङ्गम् कुरु ॥ १९ ॥

ददत् ददत् दानं सेव्यतां सत्तपश्च मनसि वचसि काये भावनामभावयन्तु ।

विरतिमय भवीये वस्तुजाते कुरुध्वमसृतसदनकामाः सन्ति चेहौ भवन्तः ॥ २० ॥

अन्वयः—पुनः मोः भव्यजनाः दानम् ददत् ददत् तथा सत्पः सेव्यताम् तथा मनसि वचसि काये सावनाम् भावयन्तु
तथा भवीये—वस्तुजाते विरतिम् कुरुध्वम् चेत् वै मनस्तः—असृतसदनकामाः सन्ति तदा इत्थम् कुर्वेन्तु ॥ २० ॥

॥ अथ श्री जिनार्चोपक्रमः ॥

॥ सुजडप्रयातम् ॥

जिनाधीशपूजा जनाधीशाकर्णी महाब्याधिलोक्षी कृताघौघभेत्री ॥

सदानन्ददात्री रमाभीतिहर्णी यशःस्फीतितन्त्री मनःखेदहन्त्री ॥ २१ ॥

अन्वयः—अत्र जिनाधीशपूजा एवकृष्णविशिष्टाऽस्ति तथा हि किञ्चिद्विष्टा सा पूजा जनाधीशकर्णी पुनः महाब्याधिलोक्षी
पुनः कृत अव, औघ, मेत्री अतः सदा बानन्ददात्री तथा रमाभीतिहर्णी जिनमूजयितुर्यहे सदैव लक्ष्मीवासः अतस्तदमावयं
नास्ति । पुनः किञ्चिद्विष्टा पूजा यशःस्फीतितन्त्री सर्वत्र तस्य कीर्तिकारिणी इत्यर्थः ॥ २१ ॥

सान्वद्यम्-
शीघ्र-
वर्तमिणः
॥ ५ ॥

जिनाधीशपूजाप्रभा भूषितस्य सुपर्वाधिलोकस्तकामारवेदी ॥

समस्तावनीशप्रभूतेऽन्दिराया निवासोऽस्य गेहे सुखं राजतेऽन्न ॥ २२ ॥

अन्वयः—जिनाधीशपूजाप्रभा भूषितस्य पुंसः सुपर्वाधिलोकः तकामारवेदी जायते । तथा अत्र अस्य गेहे समस्त अवनि ईच्छप्रभूत इन्दिराया ॥—निवासः सुखम् यथा स्थाव तथा चिरम् राजते । हति ॥ २२ ॥

जिनाधीशपूजां निधिः सिद्धयश्च विभग्नलीह कर्तुर्यैङ्गारि नित्यम् ॥

जराजन्ममृत्युप्रपीडाऽवितापैः विहीनः शरीरी भवेन्मुक्तिमाजी ॥ २३ ॥

अन्वयः—इह जिनाधीशपूजाम् कर्तुः गुहारि नित्यम् निधिः सिद्धयश्च विभग्निः ॥ तथा तस्य देहे कदा अपि पुनः जरा बन्म मृत्यु प्रपीडा आशि तायां न वृद्धिः एते तुहैः इति न लीङ्गते त्वर्यः ततः त्वरीयी मुक्तिमाजी भवेत् ॥ २३ ॥

जिनाधीशपूजा सुपूज्या सुपूज्या त्यैवाशु नैति प्रसिद्धिप्रभूताम् ।

कुसङ्गादिसङ्गः प्रभीतः प्रभीत—स्त्यजत्ये न भार्य यथाध्वान्तमर्कम् ॥ २४ ॥

अन्वयः—जिनाधीशपूजा एव सुपूजा अतः सुपूज्या तवा एत आशु ना प्रवृत्ताम् प्रसिद्धिम् पति तथा कुसङ्गादिसंघः प्रभीतः प्रभीतः इति एनम् त्यजति का कमिव स्वैरिणी ही आर्यम् ववम् इव । हति च यथा अन्वकारः सर्वम्-त्यजति ॥ २४ ॥

सिपुञ्जापि मित्रजिनार्था सुखक्षस्या सुखज्ञायते कुर्वतो तुः परेऽपि ।

मनस्थिन्तता एव सद्य फलन्ति पदार्थाः सुविद्याः सुशिष्ये गुरुणाम् ॥ २५ ॥

श्री जिना-
धीशपूजा:

॥ ५ ॥

अन्वयः—सुमक्ष्या जिनाचार्यं कुर्वते तुः रिपुः अपि भित्रम् जायते तथा परे अपि ये हिसादयः प्राणिनः सन्ति ते—अपि मित्राणीवाचरन्तीत्यर्थः । तथा सद्यः—एव मनश्चिन्तिता पदार्थाः कलन्ति करकमली भवन्ति इत्यर्थः—यथा सुशिष्ये गुरुणाम् विद्या कलन्ति इति भावः ॥ २५ ॥

जिनं य प्रसूनैः प्रभूतैः प्रशुद्धैः सुगीतादिवादैर्वरेन्तर्नैश्च ।

सदा भावयत्यत्र सोऽपि परत्र तथैवामरैः पूज्यते स्तूपते (बन्धते) च ॥ २६ ॥

अन्वयः—अत्र यः मव्यात्मा प्रसूतैः प्रशुद्धैः प्रसूनैः सदा जिनम् भावयति अर्थात् पूज्यति तथा सुगीतादिवादैः भावयति तथा वरैः— नर्तनैश्च भावयति स अपि मव्यात्मा तथा एव परत्र अमरैः पूज्यते स्तूपते बन्धते च इति ॥ २६ ॥

॥ अथ गुरुमहत्त्वोपक्रमः ॥

॥ मालिनी वृत्तम् ॥

कुपथरतकलोकम्बारयत्यात्मबुध्या, सुचरितपथयायी नो पदन्तत्र धस्ते ॥

गुरुरयमतिमान्यः सेव्य एवात्र पुंभिर्भवगहनसभुद्रात्तारयत्याशु योऽन्यानन् ॥ २७ ॥

अन्वयः—इह सबुगुरुः कुपथरतकलोकम् आत्मबुध्या वारयति तथा स्वयम् सुपथयायी सन् तत्र कुपथे पदं न धस्ते अयम् गुरुः अतिमान्य एव अतः अत्र पुंभिः सदा सेव्य एव यः अन्यान् भवगहनसभुद्रात् आशु तारयति अतः शास्यः पूज्यत्वं इत्थः गुरुः मव्यात्मभिः इति भावः ॥ २७ ॥

कुपयति च कुपोधम्बोधयस्यात्मवोर्वं कुपयसुपयभेदं दर्शयस्यागमार्थत् ॥

नरभवमिह लब्ध्वा कृत्यमेतदि स्याज्यम् निजवचनसुधामिः सूचयस्येष बोध्यः ॥ २८ ॥

अन्वयः—अत्र एषः सवगुरुः बोध्यः एषः कः यः कुपोर्वं कुपयति तथा आत्मवोधम् बोधयति तथा इह नरभवं लब्ध्वा—एतत् कृत्यम् त्याज्यम् एतत् कृत्यम् ग्राहम् इति निजवचनसुधामिः सूचयति अतः अयमेव गुरुः—बोध्यः । इति ॥ २८ ॥

नरककुहरमध्ये ग्राविशान्तं हि कश्चि—ददयितुमिह देही देहिनन्दिव्यवर्णः ।

सुभट्टरथगजाश्वाः स्वे परे वा पितादि—रुद्रमिह गुरुवोधम्बै विना नो समर्थः ॥ २९ ॥

अन्वयः—हि नरककुहरमध्ये ग्राविशान्तम् नरम् इह कश्चित् देही दिव्यवर्णः अपि अवयितुम् नो समर्थः तथा सुभट्टरथ—गजाश्वाः—अवयितुम् न समर्थः—तथा स्वे आलीया न समर्थाः तथा परे वा नो समर्था तथा पितादिः—अवयितुम् न समर्थः—केवलम् गुरुवोधम् एकम् गुरुम् विना अर्धात् गुरुः एव तादृशं जनम् अवयितुम् समर्थः इत्यर्थः । इति ॥ २९ ॥

भजत भजत लोकाः केवलं सद्गुरुणां चरणकमलयुग्मं किञ्चपरैस्तै रूपायैः ।

यदभिलषितकामाः कुर्वते तातुपायान् गुरुपदवरिवस्यात् इमे पाणिमध्ये ॥ ३० ॥

अन्वयः—हे लोकाः केवलम् सद्गुरुणाम् चरणकमलयुग्मम् भजत भजत परैः तैः तैः उपायैः किम् यदभिलषितकामाः तात् उपायान् कुर्वते हमे चिनितमनोरथाः गुरुपदवरिवस्यातः पाणिमध्ये स्वत एव विजातन्ति इत्यर्थः । इति ॥ ३० ॥

जनयति गुरुरेकः सन्मतिं सद्विचारैः विमलसमयसञ्चानपायोविचारी ॥

जिम्मेदार-
प्रति:

गमयति शिवमार्गं ध्यानयोगादिलभ्यं, गुरुत इह भवैः सेवनीयोऽतिभक्त्या ॥ ३१ ॥

अन्वयः—विमलनिष्ठमत्सुखानपाशोविचारी एकः गुरुः सद्विचारैः—सन्मतिम् जनयति तथा स एव ध्यानयोगादिलभ्यम्—
शिवमार्गम्—गमयति अतः—इह भवैः—अति भक्त्या गुरुः सेवनीयः इति ॥ ३१ ॥

सुविमलमतिशुद्धा ये गुरुणां निदेश, महरहरिद्व भक्त्या मौलिभिर्घरयन्ति ।

अदति च स्वलु तेषां ज्ञानद्विद्वरिष्ठा, शिवसुखमतिभव्यं लभ्यते तैः सुषोधैः ॥ ३२ ॥

अन्वयः—सुविमलमतिशुद्धाः—ये—प्राणिनः—गुरुणाम्—निदेशम् अहरह इह भक्त्या मौलिभिः वारयन्ति तेषाम् स्वलु वरिष्ठा
ज्ञानशृद्धिः—मवति तद्दु सुषोधै तैः अतिभव्यम् शिवसुखम् लभ्यते इति ॥ ३२ ॥

॥ अथ जिनमतस्तरणिः ॥

जिनेन्द्रतत्त्वं न च ये विजानते, कथञ्चुरुं धर्मयो विजानताम् ।

गुणागुणांश्चापि हितादिते न वा, विद्वन्ति ते केवलिवाग्यहिसुखाः ॥ ३३ ॥ वैशास्त्वत ॥

अन्वयः—ये देहिनः जिनेन्द्रतत्त्वम् न च विजानते अह ते गुहम् धर्म वा कथम् विजानताम् एवम् ते केवलिवाग्यहिसुखाः
गुणागुणान् अपि च हितादिते न वा विद्वन्ति अतः तद्वोषाय जिनेन्द्रपतमेव शरणम् ॥ ३३ ॥

गावी न येषां श्रुतिरन्ब्रह्मागता, जिनाग्नराणामधवृन्दनाशिनी ।

अजागलस्थस्तनयुग्माकाविच, सुषेष तेषां अवसी कुजन्मनाम् ॥ ३४ ॥

ब्रह्मवत्त्व-
चीष-
सर्विष्णिः
॥ ७ ॥

अन्वयः—अवहृदनाशिनी जिनानाम् गवी येषाम् शुद्धिरन्त्रप् न आगता कुजन्मनां तेषाम् अवसी मुखैव विद्येते कौ इव अ-
आगतस्थस्तनयुम्मकौ इव ॥ ३४ ॥

जिनेन्द्रतत्त्वं न च ये दयामयम्, विरुद्धवादातुलदोषनिर्गतम् ।

निजन्ति ते मूढधियः पराभवं, भवे भवे हन्त च धन्ति सन्ततम् ॥ ३५ ॥

अन्वयः—ये विरुद्धवादातुलदोषनिर्गतम् अतएव दयामयम् जिनेन्द्रतत्त्वम् न च निजन्ति अर्थात् निजकीकृत्य न च ज्ञानन्ति
ते मूढधियः भवे भवे हन्त सन्ततम् पराभवम् धन्ति इति ॥ ३५ ॥

विलोमयन्तीह जिनेन्द्रदूरगाः, सुधाजलत्विण्मणिमन्त्रवान्ववान् ।

विषाग्निनैशोपलयन्त्रुवर्त्मना, जिनागमार्यामृतपानवश्चिताः ॥ ३६ ॥

अन्वयः—इह जगति जिनेन्द्रदूरगाः अतएव जिनागमार्यामृतपानवश्चिताः सुधाजलत्विण् मणिमन्त्रवान्ववान् विषाग्निनैशो-
पलयन्त्रुवर्त्मना विलोभयन्ति अहो विषमः पन्थास्तेषाम् कर्त्तवे ॥ ३६ ॥

सुधीर्जिनेन्द्रागमसारदर्शको, जिनागमं दिक्षु तनोति सर्वतः ।

मिनसि मोहं दुरितञ्च कौपयं, मनोमलं क्षालयते च देहिनाम् ॥ ३७ ॥

अन्वयः—जिनेन्द्रागमसारदर्शकः सुधीः जिनागमम् सर्वतः दिक्षु तनोति उद्गु देहिनाम् मोहं मिनति तथा दुरितम् कौप-
यम् च मिनचि उद्गु मनोमलम् क्षालयते च ॥ ३७ ॥

जिनमत-
सरणिः

॥ ७ ॥

शीर्षं च-
महिमो-
फलमः

यथाऽन्यचे देवमनोङ्गपादपौ यथाऽचलो शैलसुमेरुनायकः ।

यथा अविष्वेव विभाति पञ्चमस्तया मतोऽवत्र जिनेन्द्रदर्शनम् ॥ ३८ ॥

अन्वयः—यथा अव्यये (स्वर्गे) देवमनोङ्गपादपः विभाति यथा अचले (अचलेषु) शैलसुमेरुनायकः विभाति यथा अविष्वेव एवं पञ्चमः नारः विभाति तथा अत्र पृथिव्याम् सर्वेषु मरुषु जिनेन्द्रदर्शनम् विभाति इति भावः ॥ ३८ ॥

॥ अथ श्रीसंघमहिमोपक्रमः ॥

निःस्वानाङ्गल्पशाली कलकमणिगणीर्मलङ्काभिजेता,

भूतानां योऽखिलानां निधिरि ह विधिना निर्मितो विश्वबन्धुः ।

दानी मानी हितार्थी स्वलभयविकलप्राणिरक्षैकवृत्तिः,

सहो भेदेभ सिंहोऽखिलमनुजमतः श्रेष्ठसे वोऽस्तु भूम्यां ॥ ३९ ॥ सम्बराहृतम्

अन्वयः—श्रीसंघः गूम्याम् वः श्रेष्ठसे अस्तु किञ्चिश्चिदः असौ इत्यतः आह—निःस्वानाम् कल्पशाली ॥ पुनः मेरुङ्काऽभिजेता अस्ति कैः कलकमणिघनैः यः संघः इह विधिना अखिलानाम् भूतीनाम् निधिः निर्मित इव स्थापितः इत्यर्थः अतएव विश्वबन्धुः । पुनः दानी तथा मानी अतः हितार्थी पुनः स्वलभयविकलप्राणिरक्षैकवृत्तिः पुनः कथम्भूतः भेदेभसिंहः अतएव अखिलमनुजमतः एवम् भूतः संघः श्रेष्ठसे अस्तु इति ॥ ३९ ॥

सप्तमा येनात्र साम्यं न च नयनपथे हृश्यते वा परेषा—मावासो विद्यते यो निखिलगुणगणस्याथ सेव्यो न कैव्य

सान्वयतत्त्व-
बोध-
तरंगिणः
॥ ८ ॥

वन्दन्ते यज्ञ सर्वे नमति च जिनपो जङ्गमन्तीर्थभूतं, कार्या कौ धर्मसेतोरपचिति रमला संघदेवस्य भव्यैः॥४०

अन्वयः—अत्र येन सत्रा परेषाम् साम्यम् न च नशनपथे दृश्यते यः अखिलजगुणामस्य आवासः विद्यते ब्रह्म वै केः न सेव्यः सर्वे; सेव्य एव ॥ जङ्गमप् तीर्थभूतम् यम् सर्वे वन्दन्ते तथा भगवान् जिनपः अपि नमति च ब्रह्म कौ धर्मसेतोः संघदेवस्य मव्यैः अमला अपचितिः कार्या इति ॥ ४० ॥

दिक्खूर्ध्यात्माकीर्तिरेनम्बजाति च कमला स्वैरमायातिपाश्वे

प्रीतिस्तम्भीतिमन्तं सुखयति सुमतिः सेवते सबरित्रम् ।

गीर्वाणं ग्रीर्वारिष्ठा अयति रतिरिचानङ्गदेवं नमस्यम्

भव्यात्मा यज्ञ सहु त्रिविष्टकरणकैर्माविष्टत्मात्मनहि ॥ ४१ ॥

अन्वयः—यः भव्यात्मा त्रिविष्टकरणकैः इह आत्मनि सङ्गम् मात्रति एतम् (भव्यात्मात्म) दिक्खूर्ध्यात्मा कीर्तिः मत्रति च कमला स्वैरम् पार्श्वे आयाति प्रीतिमन्तम् तम् प्रीतिः सुखयति सबरित्रम् तम् सुमतिः सेवते वरिष्ठा गीर्वाणव्रीः नमस्यम् तम् श्रवति कम् का इव नमस्यम् अवङ्गदेवम् रतिः इव इति ॥ ४१ ॥

पीयूषाद्वारवासोजनपतिपदवी सेवनाद्यस्य लोके ।

चक्रित्वं प्राप्यते वा प्रतिफलति मनञ्चिन्तितो येन भावः ॥

ये स्तोतुं नैव शक्तो अमरपातिगुरुः का परेषान्लायाऽऽस्या ।

श्री देव-
मदिमो-
कमर

॥ ४ ॥

श्रीसंघः
महिमो-
पक्षमः

सोऽयं संघः पवित्रः सुकृतपथजुषां रम्यगेहा तिथिः स्यात् ॥ ४२ ॥

अन्वयः—यस्य सेवनात् लोके पीयूषाहास्वामः, उद्दलु जिनपतिपद्मी प्राप्यते तथा चक्रितम् प्राप्यते येन (संघेन) मनविनित्वाः मात्रः प्रतिफलति यं (संघम्) स्तोत्रम् हि अपर गुरुः अपि न शक्तः—तथा परेषाम् तु का वास्याः सः वयम् कमय पवित्रः संघः सुकृतपथजुषाम् रम्यगेहातिथिः स्यात् शृणादिति ॥ ४२ ॥

आंसहूं सिद्धिसौधं नमत च भजत प्राप्तिकामाः सुखस्य,

शक्तिः सिद्धिर्गणेशो विलसति च प्रथा सहवेवस्य चाग्रे ॥

व्यर्थवास्तीद्व सत्यं सुकृतपथति मनो वीक्ष्य तस्यर्दि शोभां ।

तस्मात् सहौ घरण्यां विलसतु नितरां अयसे देहभाजाम् ॥ ४३ ॥

अन्वयः—सुखस्य प्राप्तिकामाः सज्जनाः सिद्धिसौधम् श्रीमहूर्द्वं नमत च भजत तथा लोकोत्पा शक्तिः सिद्धिः गणेशो विल-
सति इति प्रथा सहवेवस्य अग्रे व्यथ एव अस्ति यज्ञति इति दे मनः सत्यं सुकृतपथति किं छत्वा वस्यः (सहवेवस्य) ऋचि-
शोभाम् वीक्ष्येत्यर्थः ॥ ४४ ॥

उद्धीयन्ते च शाला अपि तृणनिवहौ वात्यया किञ्च लोके ।

वृद्धयन्ते ते मदान्धा गिरिभकरटिनस्तार्णनिष्पत्तरज्जवा ॥

हन्यन्ते जिह्मगास्ते लघुतनुविलसत्कीदसङ्गैः सुखेन ।

आनन्दराम्भ-
बोध-
कर्मविनिः
॥ ९ ॥

नद्या पूरेण पूर्णा गिरिकमलजुषा प्लाव्यते काश्यपीयम् ॥ ४४ ॥ बुम्मम् ॥

अन्वयः—इह लोके वात्यया किम् पृष्ठा अपि त्रृणनिवहः न उड्डीयन्ते किन्तु उड्डीयन्त एव । तथा तार्णनिष्टरज्ज्ञामदान्वाः गिरिमकरटिनः (पर्वतकारहस्तिनः) न बध्यन्ते किन्तु बध्यन्त एव । तथा ते विहागाः (भुजङ्गाः) लघुवतुविलसस्त्कीटसंवेदः सुखेन यथा स्थात् तथा किम् न हन्यन्ते इति तु न हन्यन्त एव ॥ तथा गिरिकमलजुषा नद्याः पूरेण पूर्णा इयम् काश्यपी किम् न प्लाव्यते इति तु न किन्तु प्लाव्यत एव ॥ ४४ ॥

स्वल्पैरप्यैकनिष्टैः सुप्रबलरिपत्रौ भेदभावाहिदृष्टा ।

जीयन्ते सहृद्यशक्तिः किमिह न कुरुते गौरवाद्या वलिष्ठा ॥

सूर्धन्यं सर्वेशक्तेरिह भुवि मनुजा आश्रयच्चं सुसङ्ग्यम् ।

संधे शक्तिः कलौ चा यियमपि भणतिर्जीवितादीर्घकालम् ॥ ४५ ॥

अन्वयः—एकनिष्टैः स्वल्पैः अपि पुरुषैः भेदभावाहिदृष्टाः सुप्रबलरिपत्रौ जीयन्ते ॥ अतः गौरवाद्या वलिष्ठा सङ्ग्यकिः इह किम् न कुरुते किन्तु सर्वम् विधातुम् समर्था अस्ति । अतः भो मनुजाः सर्वेशक्तेः सूर्धन्यम् इह भुवि सुसङ्ग्यम् आश्रयच्चम् । वै सहे शक्तिः कलौ इयमपि भणति दीर्घकालम् जीवतात् ॥ ४५ ॥

॥ अथअहिंसोपक्रमः ॥

अहिंसा का चेद्यं प्रथममितिवादः समजनि कदाचित्प्रद्वानां सदसि प्रतिभादीत्सनसाम् ॥

श्रीसंघ-
महिमो-
प्रक्रमवहि-
सोपक्रमौ

॥ ९ ॥

तदा प्रोचे तज्जै रहितमिहु केषाङ्गनिजुषां । न कार्ये द्वैयैषा जिनप्रथिता सर्वजननी ॥४६॥ ॥शिखरिणी॥

अन्वयः—कटाचित् शिलभादीप्रमलसाम् अडानाम् सदसि अहिंसाविषये प्रथमम् इतिवादः समजनि का च हयम् अहिंसा इति तदा तज्जैः प्रोचे इह केषामपि जनिजुषाम् अहितम् न कार्यम् एषा जिनप्रथिता सर्वजननी अहिंसा द्वेषा इति ॥ ४६ ॥

अहिंसैको धर्मः परमरमणीयः शिवमयो जनन्याः, प्रोत्सङ्गे त्विव च तनया भीतिरहिताः ॥

रमन्ते वै यस्मिन् भुदितमनसः सत्त्वनिवहा अत्तस्तस्मिन् भव्याः कुरुत कुरुत स्वात्मप्रगतिम् ॥ ४७ ॥

अन्वयः—अत्र अहिंसा एव एकः—परमरमणीयः शिवमयः धर्मः अस्ति यस्मिन् (अहिंसात्मके धर्मे) वै सत्त्वनिवहाः—भुदितमनसः सन्ताः—रमन्ते यथा जनन्याः—प्रोत्सङ्गे भीतिरहिताः तनयाः इव अतः भव्याः तास्मिन् आत्मप्रगतिम् कुरुत कुरुत इति ॥४७
छन्नमीरापूर्णा जलदपटली पङ्कशुचये सुधाऽऽहारागारप्रवरकमलासौख्यजनिका ॥

गदासिञ्चित्ताङ्गासृतकसरसी प्रीतिदयिता अहिंसैका पाल्या परमसुखदा शुद्धमतिभिः ॥ ४८ ॥

अन्वयः—अत्र शुद्धमतिभिः—परमसुखदा एका अहिंसा पाल्या कथम्भूता अहिंसा पङ्कशुचये जलदपटली कथम्भूता जलदपटली छन्नमीरापूर्णा पुनः कथम्भूता अहिंसा सुधाऽऽहारागारप्रवरकमलासौख्यजनिका । पुनः किम्बिधिश अहिंसा गदासिञ्चित्ताङ्गाम् तकसरसी धुनः किम्भूता अहिंसा प्रीतिदयिता इति ॥ ४८ ॥

कदा भानुर्भानुर्वर्णककुभञ्जोदयमयेऽ ज्वलज्ज्वालादीपः श्रवतु दहनः शैत्यमथवा ॥

जले कापि आवा तरतु धरणी यातु गगन—महिंसात्तत्त्वज्ञः परवधमहो नैव कुरुते ॥ ४९ ॥

सान्वयतत्त्व-
बोध-
तरंगिणिः
॥ १० ॥

अन्वयः—कदा भानुः भानुः वरुणकुमप् च उदयम् अयेत् अथवा ज्वलज्ज्वालादीपः दहनः वैत्यम् अथतु अथवा कार्डपि
ग्रावा जले तरतु तथा घरणी गगतम् यातु किन्तु अहो अहि सातन्त्रः परत्रघम् नैव कुरुते इति ॥ ४९ ॥

स सर्पणामास्यादमृतमनलादूर्वारिजवनं परावादाच्छान्तिः सुषकुतिमद्दो दुष्टमनुजात् ॥

असुत्राणां ध्वेष्ठादुपलशकलात्तैलपृष्ठतो वधार्हम् योऽन्नाभिलषति च मूढो जनिमताम् ॥ ५० ॥

अन्वयः—अत्र यः मूढः जनिमताम् वधार्ह धर्मेन् अभिलषति सः सर्पणाम् आस्यात् अमृतम् इच्छति तथा अनन्तात्
वास्त्रिजवनम् आप्रलषति तथा परावादात् शान्तिम् इच्छति हि अहो दुष्टमनुजात् उम्बुदिम् इच्छति तथा ह्वेष्ठात् (विषात्)
असु त्राणाम् इच्छति तथा उपलशकलात् तैलपृष्ठः (विनून्) इच्छति इति ॥ ५० ॥

वपुर्दिव्यद्वाप्रांगुरुतरमथो वित्तमतुल्यं, बलम्भूरि त्वायुश्चिरतरमथारोग्यमनिशम् ॥

विषते पूज्यत्वज्ञानाति सुतरं लोकजलधिङ्गाश्र्वष्टुतेतो वितरति वराम्मोक्षपदवीम् ॥ ५१ ॥

अन्वयः—इह जगति कृपाऽविष्टम् चेतः वपुः दिव्यम् विषते गोत्रम् गुरुतरम् विषते अथ अतुलम् वित्तम् विषते तथा शरि
बलम् विषते आयुः चिरतरम् विषते अथ अनिशम् आरोग्यम् विषते तथा पूज्यत्वम् विषते तथा लोकजलधिं सुतरम् विषते ॥
तथा वराम् मोक्षपदवीम् वितरति इति ॥ ५१ ॥

॥ अयसत्यसरणिः ॥

सत्यम्बाक्यं सत्यवामाभिदायि, सर्वापतित्त्वेदकम्बियतेऽन्न ।

॥ १० ॥

सत्यानाथी पूरुषते प्राणिवृन्दैः, सत्याचारी स्तूपते देवसंघैः ॥ ५२ ॥ शाकिनीशृङ्खम् ॥

अन्वयः—अप्र सत्यम् वाक्यम् सत्यधामाभिदायि भवति तथा द्वारा उद्दिष्टिच्छेदत्वा गिर्वाणे छहा उलाभाही तरा प्राणिवृन्दैः पूरुषते तथा सत्याचारी पुरुषः देवसंघैः अपि स्तूपते ॥ ५२ ॥

विश्रम्भौकः सत्यशाली दयालुः, कीर्तिर्लक्ष्मीः शोभुर्धी क्रदिसिद्धी ।

कान्तेवैनं ससृहं प्रेमभावा—दालिङ्गत्यासेवते सत्यवन्नाम् ॥ ५३ ॥

अन्वयः—अप्र सत्यशाली मानवः विश्रम्भौकः भवति तथा दयालुश्च भवति तथा एवम् सत्यवन्नाम् उल्लस् कीर्तिः लक्ष्मीः शोभुर्धीः क्रदिसिद्धी प्रेमभावात् ससृहं कान्ता इव आलिङ्गति आसेवते च ॥ ५३ ॥

सत्यः पन्थाः सर्वतो भद्रहेतुः, सत्या वाणी भद्रमालाप्यदत्ते ।

सत्याचारः सत्यधामानुगामी, सत्योद्योगः सत्कलः सर्वमान्यः ॥ ५४ ॥

अन्वयः—सत्यः पन्थाः सर्वतः भद्रहेतुः वर्तते । तथा सत्या वाणी भद्रमालाम् प्रदत्ते सत्याचारः सत्यधामानुगामी भवति तथा सत्योद्योगः सत्कलः सर्वमान्यः विचरते इति ॥ ५४ ॥

सत्यधाराः पाण्डवा विश्ववन्धा जाता भीष्मः सत्यसन्धस्तयैव ।

सत्यान्मौलीौ पुष्पहृष्टिर्वराऽभूद्—देवैः क्षिसा शूभुजञ्चन्द्रनाम्नः ॥ ५५ ॥

अन्वयः—सत्याधाराः पाण्डवाः विश्ववन्धाः जाताः तथैव भीष्मः सत्यसन्धः जाताः तथा सत्यात् चन्द्रनाम्नः (इरिक्कद्रस्य)

भृषुजः मौली देवैः शिशा वरा पुम्पवृष्टिः अभृत इति ॥ ५५ ॥

दक्षे येषां सत्यवाग् भवति नित्यं, बन्दन्ते तान् निर्जरा: कीर्तयन्तः ।

ओनों येषां नैव तेष्यः परेषां, राजन्ते ते सत्यवक्त्राः पवित्राः ॥ ५६ ॥

अन्वयः—येषां दक्षे नित्यम् सत्यवाग् भवति तान् निर्जरा: कीर्तयन्तः बदन्ते अतः ऐषाम् कुतोऽपि न भीः तथा तेष्यः परेषामपि न भीः जायते सत्यवक्त्राः ते पवित्राः सन्तः राजन्ते । इति ॥ ५६ ॥

तुर्यवक्त्रैर्नैव शक्तो विधाता जिह्वाव्यूहैर्वासुकिनागराजः ।

सत्यं सत्यं क्रौञ्चदारी रसास्यैर्वर्जतुं मूमौ के परे चैकवक्त्राः ॥ ५७ ॥

अन्वयः—अहं सत्यं मन्ये तुर्यवक्त्रैः विधाता अपि सत्यम् वक्तुम् नैव शक्तः तथा जिह्वाव्यूहैः वासुकिनागराजः अपि सत्यम् वक्तुम् नैव शक्तः तथा इसास्यैः (पण्मुखैः) क्रौञ्चदारी (स्कन्धः) सत्यम् वक्तुम् नैव शक्तः । अतः एकवक्त्राः परे के मानवाः अर्थात् केऽपि न ॥ ५७ ॥

बाघा केभ्यो नोऽत्र कुत्रापि यातुहिसादिभ्यः सत्यवक्त्रतुर्नरस्य ।

प्रीत्या सर्वे चाहुयन्तर्तीव तङ्कौ मित्रं पुत्रं आतरं बन्धुवर्गाः ॥ ५८ ॥

अन्वयः—अत्र कुत्रापि यातुः सत्यवक्तुः नरस्य केभ्यः अपि हिसादिभ्यः बाघा न भवति तथा तम् सत्यवन्तम् पुरुषम् कौ सर्वे प्रीत्या आहृथन्ति वया बन्धुवर्गाः मित्रम् पुत्रम् आतरम् प्रीत्या आहृथन्ति इति ॥ ५८ ॥

॥ अस्तेयसरणः ॥

नोऽप्र कदाऽपि धनम्परकीयं ग्रासमनल्पमयो लघु चापि ।

कीर्तिविनाशकहेतु विषाति गेहगतहिल भूमिगतम्बा ॥ ५९ ॥ दोषकम्लम् ॥

अन्वयः—अपि स्त्रीयम् वक्ष्य इदा अपि न ग्रासम् रुचा तत् धनम् अनल्पम् भवेत् वा लघु भवेत् तथा किल गेहगतम् वा भवेत् वा भूमिगतम् वा भवेत् उभयतः तत् धनम् कीर्तिविनाशकहेतुविषने अतः विषाति ततः सर्वया त्यज्यमेव इति ॥ ५९ ॥

लोष्टसमानमलङ्घणवन्तः काञ्चनरत्नवराम्बरराशिम् ।

नेत्रगतं सापि कुत्र विना ते चाददते नहि शासनमार्यः ॥ ६० ॥

अन्वयः—अपि शुणवन्तः परकीयम् काञ्चनरत्नवराम्बरराशिम् अपि अल्प लोष्टसमानम् पश्यन्ति हि ते आर्या कुत्र नेत्रगतम् अपि शासनम् विना नहि आददते हति ॥ ६० ॥

स्त्रीकुरुते नहि शुद्धमनीषी नीतिपरोऽपरलोकविचारी ।

शासनमार्गसुलंघ्य शिवेहः सूचिप्रमाणमहो परवस्तु ॥ ६१ ॥

अन्वयः—नीतिपरः अतएव अपरलोकविचारी शिवेहः शुद्धमनीषीशासनमार्गम् उक्तं शुचिप्रसापम् अपि अहो परवस्तु नहि स्त्रीकुरुते ॥ ६१ ॥

गौरवशास्त्रिप्रकाण्डकुठारो वैशम्हीधरमेदनशम्बः ॥

आन्वयतस्य-
बोध-
उर्गणिः
॥ १२ ॥

भावनभूहृष्टद्वाग्निः स्तेयविचारपथस्यजनीयः ॥ ६२ ॥

अन्वयः—अत्र भविष्यतः स्तेयविचारपथः सर्वथा त्यजनीयः किमिदिष्टः स्तेयविचारपथः गौरवादिप्राप्तद्वाग्निः पुनः वंशमहीवरभेदनश्चन्मः । (वस्त्रम् पुनः भावनभूहृष्टद्वाग्निः अतःत्याज्यः) ॥ ६२ ॥

संसदि लोके सुरपुरमागे आन्वयमित्रविपक्षसमूहे ॥

कीर्तिलताफलखादनशीलैः स्तेयविचारपथोऽभजनीयः ॥ ६३ ॥

अन्वयः—अत्र सर्वथा स्तेयविचारपथः अमज्जनीयः एव कैः कीर्तिलताफलखादनशीलैः । क्ष संसदि दवा लोके शुरुरमागे आन्वयमित्रविपक्षसमूहे च ॥ ६३ ॥

दुर्मतिहेतुरघौघनिदानं चाहुलखेदप्रदानप्रवीणः ॥

भूतलगौरववाच्छुकमत्येस्तेयविचारपथोऽभननीयः ॥ ६४ ॥

अन्वयः—पुन स्तेयविचारपथः सर्वथा अमननीयः कैः भूतलगौरववाच्छुकमत्येः किमिदिष्टः स्तेयविचारपथः दुर्मतिहेतुः पुनः अघीघनिदानम् पुनः चाहुलखेदप्रदानप्रवीणः अतः त्याज्य एव ॥ ६४ ॥

राजभट्टैः पथि निर्देषपूर्वस्तेयप्रहृतिनरो वधमूलौ ॥

नीघत एव सुताङ्गनयाम्यैः पश्यत पश्यत लौप्त्र फलानि ॥ ६५ ॥

अन्वयः—योः लोकाः अस्य लोप्त्रस्य फलम् पश्यत पश्यत वतः स्तेयप्रहृतिनरः राजभट्टैः निर्देषपूर्वम् क्षास्त्रात् दवा पथि

॥ १२ ॥

नीयते एव कथम्भूतेः राजमटैः सुदाढनयाम्यैः यमकिकरसमैः इति ॥ ६५ ॥

स्तेयफलं खलु साधु विविच्य तत्र कदाऽपि न धाः करण्यिता ॥

पारकवस्तु भवेष्वाद्य भूरि भ्रात्यमदत्तमद्वो न च जातु ॥ ६६ ॥

अन्वयः—खलु स्तेयफलम् साधु विविच्य तत्र कदाऽपि धीः न करणीया पारकवस्तु लघु च यत्र भवेत् वहो कदत्तम् न च जातु ग्रासम् इति ॥ ६६ ॥

॥ अथ शीलोपक्रमः ॥

मानव्यातियशोरेमागुणगणश्छाधापदम्पावनं, धर्मारामसुपुण्यशास्त्रि जलदो वंशान्बहेलिप्रभः ॥

प्रत्यक्ष्यनुतिहेतुकेतुरस्त्रिलप्रद्वेषिणामापदां, शीलश्छाध विभूषणं नरवैर्घार्यं हृदा प्रत्यहम् ॥ ६७ ॥ शार्दूल-

अन्वयः—इह नरवैरः हृदा प्रत्यहम् कायविभूषणम् शीलम् धार्यम् कथम्भूतम् शीलम् मान, रुद्राति, चदो, रमा, गुणगण, शाचापदम् अतः पावनम् पुनः धर्माराम ‘सुपुण्य’ शास्त्रिकलदः पुनः वंशान्बहेलिप्रभः । पुनः प्रत्यक्ष्यनुतिहेतु पुनः अस्त्रिलप्रदेषिणाम् तथा आपदाम् च केतुः इति एतद्गुणविद्विष्ट शीलम् धार्यमेव ॥ ६७ ॥

विश्वासायतनम्भनोभवचलग्राध्वासि लेखेदित—मर्चास्थानमरित्वपि स्फुटमथव्याघ्राहिभीनिर्भयम् ।

शीलं येन कुबुद्धिना यदि हतं हाहाऽस्त्रिलं हारितश्चारित्रान्वयकीर्तिंगौरवपव्ये दत्तोऽजलिर्धिगृजनिम् ॥६८॥

अन्वयः—इह येन कुबुद्धिना यदि शीलम् हृतम् हाहा तेन अस्त्रिलम् हारितम् तथा चारित्रान्वयकीर्तिंगौरवपव्ये जड़लिः

साम्बुद्धम्
वीर-
कर्त्तिः
॥ २३ ॥

दत्तः अतः जनिम् दिक् वयम्भूतम् शीलम् दिशाऽप्यवृत्त्य द्वा क्रोमदलपृथिवी तुनः लेखेदितम् पुनः अरिषु अपि अर्चास्यानम्
अब स्फुटम् व्याघ्रादिमीनिर्भयम् इति ॥ ६८ ॥

शीलापीडविभूषिताङ्गसुषमासन्धारिणाम्प्राणिनां, साम्राज्यम्भुवि जापते च अवतः पूजाप्रतिष्ठे तथा ।
त्रेषाऽङ्गस्त्रिल पूजयन्ति मनुजा देवानिष स्वालये-घ्वेतान्माक्षिरसाक्षिता गुरुधिया सम्भावयन्त्यात्मानि ॥६९॥

अन्वयः-शीलापीडविभूषिताङ्गसुषमासन्धारिणाम् प्राणिनाम् शुभि साम्राज्यम् जापते तथा पूजाप्रतिष्ठे अवतः । तथा भक्ति-
रसाक्षिताः मनुजा एतान् देवान् इव स्वालयेषु त्रेषा अलम् किञ्च पूजयन्ति तथा गुरुधिया तान् आत्मनि सम्भावयन्ति इति ॥६९॥
पापं नश्यति वर्द्धते दृष्टतति आढौकते या स्वयम्, कीर्तिर्याति दिगन्तमेति विलयम्बैरी कुषीः कम्पते ।
आलिङ्गन्ति सुखानि थन्ति विपदो जागर्ति धीः सन्मता-धन्ते शीलमनुत्तमं हि सुकृती यस्तस्य शान्ता दिशः ॥७० ॥

अन्वयः-यः सुकृती अनुत्तमम् शीलम् धन्ते तस्य प्रथमम् पापम् नश्यति तथा कृपतिः वर्द्धते तथा मा स्वयम् आढौकते तथा
कीर्तिः दिगन्तम् याति तथा वैरी विलयम् एति कुषीः कम्पते सुखानि तम् आलिङ्गन्ति विपदः यान्ति तथा सन्मता धीः जागर्ति
ततः तस्य दिशः शान्ताः विद्यन्ते इति ॥ ७० ॥

स्फूर्जैच्छीटतनुश्रधारिपुरुषाः । संयान्ति वेदकुञ्जस्ति कीलालत्यनलो रिषुः स्वजनतिव्यालस्तुरङ्गायते ।
सिंहो जग्मुकति त्विभो हरिणसि क्रोडो विहालायते, तेषाम्ब्रह्मजुषाङ्गकूलेऽस्त्रिलजगन्मित्रायते भावतः ॥७१॥

अन्वयः-स्फूर्जैच्छीटतनुश्रधारिपुरुषाः वेद कुञ्जस्ति संयान्ति तेषाम् व्याजुषाम् कृते अनलः कीलालति रिषुः स्वजनति व्यालः

शीलोपकमः

॥ २३ ॥

तुरकावते तथा सिहः जग्नुकृति तथा तु इभः हरिणति क्रोद्धः विदालायते तथा अस्तिलम् बगद् मावतः मित्रायते इति ॥ ७१ ॥
॥ अथ परिप्रह्लादसराजिः ॥

दुःखस्य मूलम्ममतानिवान-चिन्ताकरश्चार्जनरक्षणेऽपि ॥

लोभानिवायुर्बुद्धापकारी त्याज्यस्ततो वस्तुपरिग्रहोऽज्ञा ॥ ७२ ॥ इन्द्रवज्ञा-

अन्वयः—अथ वस्तुपरिग्रहः एवम् शृणुः अस्ति ततः त्याज्य एव किम्बिशिष्टः वस्तुपरिग्रहः प्रथमम् दुःखस्य मूलम् पुनः
प्रमता निवानम् पुनः अर्जनरक्षणे अपि चिन्ताकरः पुनः लोभानिवायुः अतः बुद्धापकारी वर्तते ततः त्याज्य एव ॥ ७२ ॥

सन्तोषपीयुषसुखापद्मारी निर्बाणपूःसौधगतिप्रधाती ।

मिथ्यागवीपोषणतस्करेत्तः श्रेयोऽभिकामैः परिहार्य एव ॥ ७३ ॥

अन्वयः—श्रेयोभिकामैः एव परिहार्यः एषः कथम्भूतः एषः परिग्रहः सन्तोषपीयुषसुखापद्मारी पुनः निर्बाणपूःसौधगतिप्रधाती
पुनः मिथ्यागवीपोषणतस्करेत्तः, अतः परिहार्य एव ॥ ७३ ॥

नीत्यम्बुजालौ तुहिनप्रपातो, लोभाम्बुद्धिवर्द्धनयामिनीशः ।

घर्माद्यवनः प्रासिमहान्तरायो नातोऽस्य लीप्सा मनसाऽपि कार्या ॥ ७४ ॥

अन्वयः—पुनः एषः परिग्रहः कीदृशः विदते नीत्यम्बुजालौ तुहिनप्रपातः पुनः लोभाम्बुद्धिवर्द्धनयामिनीशः पुनः घर्मा-
द्यवनःप्राप्ति महान्तरायः अतः बस्य लीप्सा मनसा अपि न कार्या इति ॥ ७४ ॥

परिग्रहदोषनदीप्रवाहे, कीटादिवद्वीचिशतैरजस्तम् ।

विताङ्गमानाः परियन्ति पारं, दैवेन ते क्लेशमलं सहन्तः ॥ ७५ ॥

अन्वयः—परिग्रहदोषनदीप्रवाहे वीचिशतैः कीटादिवत् अजस्तप् विताङ्गमानाः ते परिग्रहलभ्वाः अना दैवेन कथश्चित् पारम्
परियन्ति किम् कुर्वन्तः सन्तः अजम् क्लेशम् सहन्तः इति ॥ ७५ ॥

शान्तेर्विपक्षस्त्वधृतेः सखा तु मोहस्य वेदी दुरितस्य स्वानिः ॥

कुरुत्यानवृत्ते भ्रमिवाटिकाऽसौ देतुः कथं स्यादिद्व सदगतीयः ॥ ७६ ॥

अन्वयः—इह असौ परिग्रहः सदगतीयः देतुः कथम् स्यात् न कथमपि इत्यर्थः कथम्भूतः परिग्रहः शान्तेः निष्ठः युना तु
अधृतेः सखालु तथा मोहस्य वेदी तथा दुरितस्य स्वानि तथा कुरुत्यानवृत्तेः भ्रमिवाटिका ॥ ७६ ॥

जन्मुर्धनकृष्टशतैरसत्यैस्तूपार्जयत्पत्र विलोभवृत्तिः ॥

कुर्वन्ति भोगत्र परे मुधाऽसौ, पापानि मूर्यांसि करोति मूढः ॥ ७७ ॥

अन्वयः—अत्र विलोभवृत्तिः जन्मुः कृष्टशतैः तथा असत्यैः अनम् उपार्जयति किन्तु परे तस्य भोगम् कुर्वन्ति असौ मूढः
मुधा एव मूर्यांसि पापानि करोति वधार्तीत्यर्थः ॥ ७७ ॥

कृपीटयोनिगिरिकृटकाष्ठै वाराम्यतिसूप्यति नो तदोदयैः ।

यथा तथाऽर्यार्जिनशीलबुद्धिः प्राणात्यये तोषमुपैति नोऽन्न ॥ ७८ ॥

अन्वयः—यथा कुपीटशेनिः—गिरिकूटकाष्टः—न तुष्णि इवम् वाराभ्यासः—तदोदैः—यथा नो तुष्णि तदा अत्र अर्थार्जिनशी-
काश्चिद्दिः प्राणात्यये अपि तोषम् न उपैति ॥ ७८ ॥

आरामवापीगजकेलिलीलो ध्यानाग्निभाश्रावणमेघकल्पः ।

सत्सङ्गजमूलसमीरणाभोविज्ञेविष्वुच्योऽन्न परिप्रहोऽतः ॥ ७९॥

अन्वयः—आरामवापीगजकेलिलीलः—तथा ध्यानाग्निभाश्रावणमेघकल्पः—तथा सत्सङ्गजमूलसमीरणामः—अत्र परिप्रहः—अस्ति
अतः—विज्ञेः—विष्वुच्य एव इति ॥ ७९ ॥

॥ अथ क्रोधत्यागसरणिः ॥

[शार्दूलवत्तम्]

क्रोधच्चान्तनिमनमानसगतिर्मेरेयपायीव ना नो तथ्यस्वितयं हितं न च नयं संचीक्षते नो शुरुन् ॥
नो वाणीं शृणुते हितामपि वरां शिष्टोपदिष्टां खलः दन्तीवात्र विचेष्टते सुजनताऽऽरामच्छदे केवलम् ॥८०॥

अन्वयः—क्रोधच्चान्तनिमनमानसगतिः—ना मेरेयपायी—इव नो तथ्यम् वीक्षते नवा वितयम् वीक्षते न च नयम् वीक्षते न च
शुरुन् वीक्षते तथा खलः सन्—शिष्टोपदिष्टां वराम् वाणीम् अपि नो शृणुते । अत्र केवलम् दन्ती इव सुजनताऽऽरामच्छिरे विचेष्टते
हति ॥ ८० ॥

संख्यात्मक-
वेद-
वर्णिकः
॥ १५ ॥

कालुष्यानयत्यलन्तुदयते लोकान् वृथा तप्यति नेत्रे धूर्णयाति ध्रुवौ विकुरुते रक्ती करोत्याननम् ॥
नासां माट्याति ब्रचीति कठिनम् दन्तान् पिनष्टि त्वयस्तिव्यन्कम्पयते शारीरयथवा क्रोधी विघत्ते न किम् ॥८१॥

अन्वयः—क्रोधी नरः प्रथमम् कालुष्यम् जनयति तदनु—अलम् लोकान् तुदयते पुनः स्वयम् वृथा तप्यति पुनः—नेत्रे धूर्ण-
यति तथा ध्रुवौ विकुरुते तथा आननम् रक्तीकरोति पुनः—नासाम् मोट्यति कठिनम् यथा स्यात् तथा ब्रचीति तु अथ दन्तान्
मिथः—पिनष्टि तथा स्तिव्यन् शरीरम् कम्पयते गथवा क्रोधी किम् न विघत्ते ॥ ८१ ॥

क्रोधावेगविलुप्तुद्विविषयो भिन्नेऽस्तिलं सत्पदं तापं सन्तनुते छिनति सखितामुन्मूलयस्यार्जवम् ॥
कीर्तिङ्कृत्याति लुम्पते शुभगतिं द्वेषम्यमूर्तेऽस्तिलैः दुर्बुद्धिज्ञनयज्ञसौ कुगतिदो मन्युः सदा मुच्यताम् ॥८२॥

अन्वयः—क्रोधावेगविलुप्तुद्विविषयः—प्राणी अस्तिलम् सत्पदम् भिन्ने तथा तापम् सन्तनुते तथा सखितां छिनति तथा
आर्जवम् उन्मूलयति तथा कीर्तिम् कृत्याति शुभगतिम् लुम्पते अस्तिलैः—सह द्वेषम् प्रदृशते अतः—दुर्बुद्धिम् जनयन् असौ कुगतिदः—
मन्युः—सदा मुच्यताम् ॥ ८२ ॥

अभ्यम्वायुरिचानलो घनवनकूटानि दम्भेलिवच्चश्वत्कैरविणीम्मतङ्गज इव घान्तं रवीचायुषम् ॥
मिथ्यावाद इवान्वयकूत्तनयः स्वर्भानुरिन्दोः कलांतद्वन्मन्युमुखो निहन्ति निस्तिलं स्वेष्टन्ततस्त्यज्यताम् ॥८३॥

अन्वयः—अभ्यम् वायुः इव घनवनम् अनलः इव तथा कूटानि दम्भोलिवत् तथा चश्वत्कैरविणीम् मतङ्गजः—इव तथा घान्तम्

परिव्रह-
क्रोधन्वाम
सरणी

॥ १५ ॥

रविः इव तथा आशुषम् पिथ्यादादः इव तथा अन्वयम् कुरुत्यः इवः इन्दोः कलाम् स्वर्णानुः इव यथा हन्ति तद्वत् मन्युगुहाः निखिलम् स्वेष्टम् निहन्ति ततः मन्युः त्यज्यताम् ॥ ८३ ॥

क्रोधः क्रोधिनमेव हन्त दहति क्रोधो रिषुनांपरः । शम्यन्तर्ज्वर्लनस्तमेव जलधिमौर्वो विषमभोगिनम् ॥
मन्त्राकीलितमेव मन्युयमराद् दोषेभविन्ध्याचलः तत्सङ्गः शिवमिच्छुभिर्वच कदा कार्यः कलेः कारणम् ॥ ८४ ॥

अन्वयः—हन्त क्रोधः क्रोधिनम् एव दहति तथा क्रोधः एव रिषुः न अपरः अस्ति इति यथा शम्यन्तर्ज्वर्लनः तम् एव दहति तथा ओर्वः जलधिम् एव दहति तथा विषम मन्त्राकीलितम् भोगिनम् एव दहति अतः मन्युयमराद् दोषेभविन्ध्याचलः वर्तते । अतः शिवमिच्छुभिः तत्सङ्गः कदा न कार्यः कुरुतः क्रोधः एव इह कलेः कारणम् विद्यते ॥ इति ॥ ८४ ॥

नो प्रतिः सुमतिर्देया सुजनता मैत्री यशो नीतिता । वात्सल्यं भधुरं दद्यत्ते हितता कौलिन्यमानमत्ता—
नो विद्या न च सारमा न च कला नान्ये गुणाः सुन्दरा । वासङ्गक्रोधिनि मानवे विद्यते मुञ्चन्ति तन्दूरस्तः ॥ ८५ ॥

अन्वयः—इह क्रोधिनि मानवे एते गुणाः वासम् न विद्यते तथा दूरतः एव तम् मुञ्चन्ति च । के एते गुणाः इत्यतः आह
प्रीतिः सुमतिः दद्या सुजनता मैत्री दशः नीतिता वात्सल्यम् भधुरम् वचः हितता कौलिन्यम् आनग्रता विद्या सारमा कलाः
तथा अन्ये अपि ये सुन्दरगुणाः सन्ति ते सर्वे क्रोधिनि स्थानम् न कुर्वन्ति इत्यर्थः इति ॥ ८५ ॥

क्रोधो हन्त पिशाच एव नितराङ्कोधो विषनुर्धरम् । क्रोधो नीच इवोस्मलगुणमणं हन्ति त्वरा भूतले ॥
कर्तव्याघ्वनदीरयो वृष्टरवे रासुभ्रहः कौफलः । क्रोधस्त्याज्य इहाशु सज्जननरैः शान्तिः परा सेव्यताम् ॥ ८६ ॥

अन्वयः—हन्त क्रोधः नितराम् पिशाच एव तथा क्रोधः दुर्धरम् विषम् वर्तते तथा मूरले क्रोधः नीच इव उचमम् गुण-
गणम् त्वरा हन्ति पुनः कीदृशः क्रोधः कर्तव्याच्चनदीरयः पुनः वृषरवेः कौफलः राहुग्रहः दतः इह आशु क्रोधः त्याज्य एव
क्रोधम् त्यक्त्वा सञ्चननरैः परा (उत्कृष्टा) शान्तिः सेव्यताम् इति ॥ ८६ ॥

॥ अथ मानत्यागसरणिः ॥

[शादैलवृत्तम्]

मानम्मुञ्चत मुञ्चतात्र भविनो मानः सतां दूषणम् । मानम्मा कुरुताश्रितोत्समपदा मानो विपत्योषणम् ॥
माम्माश्रयतासृतादरघियो मानो रमामोषणम् । मानम्माऽन्वयनाशनम्बिदधत त्वज्ञानिनाम्भूषणम् ॥ ८७ ॥

अन्वयः—भोः भविनः अत्र मानम् मुञ्चत मुञ्चत यतः मानः सठास दूषणम् विद्यते तथा आश्रितोत्समपदाः मानम् मा कुरुत
यतः मानः विपत्योषणम् विषवे तथा अमृतादरघियः मानम् मा श्रयत यतः मानः रमामोषणम् तथा अन्वयनासृतम् मानम् प्रा-
विदधत यतः किम्भूतः मानः तु अज्ञानिनाम् गृषणम् न तु ज्ञानिनामिति ॥ ८७ ॥

मानात्कीर्तिरपैति दूरमस्तिला नश्यन्ति ताः सम्पद—आस्मिन् शिष्टवंचः पदं न कुरुते तसायसि खम्भुवत् ॥
मानेनैव विनाशमाप सकुलो लङ्घाधिपो रावणः, प्रज्ञानेत्रसुतोऽपि तेन निष्ठनं नीतो न किं योधनः ॥ ८८ ॥

अन्वयः—मानात् कीर्तिः दूरम् अपैति तथा मानात् ताः अस्तिलाः । सम्पदः नश्यन्ति तथा अस्मिन् मानिनि पुरुषे शिष्ट-
वंचः पदम् न कुरुते किंकर तसायसिवहि अम्भुवत् तथा मानेन एव लङ्घाधिपः रावणः सकुलः विनाशम् आप तथा तेन (मानेन)

तथा बाच्यताम् अपि न प्रोद्दीक्षते तथा चा इव अत्र इत्यततः—अनुदिनाम् अभवति तथा न पुण्यम् कुरुते एवम् उच्चज्ज्ञैः
न च गोष्ठीम् कुरुते हा हतः। लोमी श्राणी हत एव इत्यर्थः ॥ १०० ॥

शुष्प्यतालुपुटः सुष्पर्मपृष्ठतान्धाराभिरालिङ्गितो, ग्रीष्मे प्राहृषि हन्त पङ्ककलिते मार्गे एतन् शूरिदः ।
शीतेऽङ्गानि रदान् धनेहधिषणः प्राकम्पयच्चालयन्, विश्रामं लभते मनाकृ न च सुखम्यामोति विकृ लोभिनम् ॥

अन्वयः—लोमी नरः ग्रीष्मे शुष्प्यतालुपुटः सन् तथा सुष्पर्म पृष्ठताम् धाराभिः आलिङ्गितः सन् मनाकृ विश्रामम् न लभते
तथा प्राहृषि हन्त पङ्ककलिते मार्गे शूरिदः पउन् मनाकृ विश्रामम् न लभते । तथा धनेहधिषणः शीते ऽङ्गानि प्राकम्पयन् तथा
रदान् चालयन् मनाकृ विश्रामम् न लभते । अतः सुखम् अपि न च प्राप्यते । ततः ईद्धशम् लोभिनम् नरम् विकृ ॥ १०१ ॥
लोभो धर्मपलाशिने सुरपतेऽभ्योलिकल्पोऽयवा, लोभो मोहनरेतदक्षसाचिवः कोषाग्निवायूपमः ।

लोभः कीर्तिगमस्तिराहुश्रतिभः कीडास्पदम्बै कले—रापत्सिन्धुरनन्तदोषमारितो लोभः परित्यज्यताम् ॥ १०२ ॥

अन्वयः—अत्र लोभः सर्वथा परित्यज्यताम् कीटशः अयम् लोभः धर्मपलाशिने सुरपते: दभ्योलिकल्पः अयवा लोभः
मोहनरेतदक्षसाचिवः पुनः लोभः कोषाग्निवायूपमः पुनः लोभः कीर्तिगमस्तिराहुश्रतिभः पुनः लोभः वै कले: कीडास्पदम्
विद्यते अतः लोभः आपत्सिन्धुः अतः अनन्तदोषमारितः एवम्भूतः लोभः परित्यज्यताम् इति ॥ १०२ ॥
दम्भकोषकषाघवैरनिगमे दुःखौघमस्मोघये, निर्यज्जिन्वयवाः सुष्पूमपटले वित्तेन्वनैर्दीपिते ।
मित्रे मोहसमीरकेऽतिनिषुणे शीघ्रच्च वर्षेभितो, लोभाग्नौ शलभायते गुणंगणो नामाऽपि तस्येह नो ॥ १०३ ॥

सान्वयरत्न-
नोद-
करेणिः
प १९ ॥

अन्वयः—इह लोभाश्री वैवितः गुणगणः शीघ्रञ्च शुलभायते तस्य नाम अपि न अवितिष्ठते । कथम्भूते लोभाश्री दम्भ-
क्रोधकषायैरनिगमे ॥ पुनः दुःखौषमरमोचये पुनः निर्यन्त्रित्यवदःसुब्रूपटले । पुनः दीपिते वित्तेन्धनैः क सति अविनिषुणे
मोहसमीरके मित्रे सति इति ॥ १०३ ॥

पीयूषाशनपादपः सुरगवी चिन्तामणिभासुरः, क्रद्धिः सिद्धिरनन्तभूतिनिधयो निर्वाणनाकश्रियः ।
तद्देहाजिरभाश्रयन्ति सुविदा आहूतिवर्णाचिता, उग्नोषासुरानमग्नमनसो ये सन्ति पुण्यार्थिनः ॥ १०४ ॥

अन्वयः—ये पुण्यार्थिनः सन्तोषामृतपानमग्नमनसः सन्ति तद्देहाजिरम् आहूतिवर्मम् विना सुदिताः सन्तः आश्रयन्ति के
आश्रयन्ति इत्यतः आह । पीयूषाशनपादपः सुरगवी तथा मासुरः चिन्तामणिः तथा क्रद्धिः सिद्धिः अनन्तभूतिनिधया तथा
निर्वाणनाकश्रियः आश्रयकीत्यर्थः ॥ १०४ ॥

॥ अथ सौजन्यसरणिः ॥

सर्पव्यालविषाभद्रयुप्रसुखैः संक्षोभ्यमाणा अपि, वाङ्माणीर्हदि ताडिता अपि खलानामिद्विषिष्टपुषाम् ।
द्रोहे वाचरिते सुमूढमतिभिः सापल्लसिहैरथ, दीर्जन्यम्बिधुरेऽपि सुज्ञपुरुषा नो कुर्वते कुर्वते ॥ १०५ ॥

अन्वयः—इह सुज्ञपुरुषाः विद्युरे अपि काले दौर्जन्यम् नो कुर्वते कुर्वते कथम्भूताः सुज्ञपुरुषाः संक्षोभ्यमाणा अपि के; सर्प-
व्यालविषाभद्रस्युप्रसुखैः पुनः कथन्भूताः सुज्ञपुरुषाः खलानाम् वाङ्माणीः ताडिताः अपि कथम्भूतानाम् खलानाम् इद्विषिष्टपुषाम्
कसति सुमूढमतिभिः द्रोहे वा आचरिते अथ सापल्लसिहैः वा द्रोहे आचरिते इति ॥ १०५ ॥

लोभत्याग-
सौजन्य-
सरणिः

॥ १९ ॥

सौजन्यकुरुते पशो विघटयत्यापन्नदीपूरकं स्वधेयो विदधाति हन्ति कुनयं पुष्णाति प्रीतिम्पराम् ।
मिन्तेऽतध्यतरुज्जहाति कुपथं सङ्कारयत्यादरं, दत्ते मानमनन्त्यमुत्प्रथयति ख्यातिकुलस्याद्रुताम् ॥ १०६ ॥

अन्वयः—इह सौजन्यम् किम् कुरुते इत्यतः आह प्रथमम् यशः कुरुते तथा आपन्नदीपूरकम् विघटयति । तथा स्वधेयः विदधाति पुनः कुनयम् हन्ति एवम् पराम् प्रीतिम् पुष्णाति तथा अतध्यतरुम् मिन्ते कुपथम् च जहाति तथा सर्वत्र आदरम् सङ्कारयति एवम् अनन्त्यम् मानम् दत्ते तथा कुलस्य अवसूताम् ख्यातिम् उत्प्रथयति इति ॥ १०६ ॥

सौजन्यम्बद्धताम्बरम्बिभवताऽभावो वरं क्लेशतः, चौर्यसत्यकुनीतिलब्धकमला लौखं लया नो वरम् ।
कार्यव्याह सुशोभते जनिजुषां स्वाभावजम्मूर्तिषु, हास्यस्थानमशेषमनश्च विरसं स्थौल्यम्बिकारोऽद्वम् ॥ १०७ ॥

अन्वयः—अत्र सौजन्यम् बद्धताम् विभवताऽभावः—वरम् तथा क्लेशतः अपि वरम् किञ्च चौर्यसत्यकुनीतिलब्धकमला तन
वरम् तथा सौल्यम् अपि नो वरम् यतः—जनिजुषाम् मूर्तिषु स्वभावजम् कार्यम् चारु यथा स्यात् तथा सुशोभते किन्तु विरसम्
विकारोऽद्वयम् स्थौल्यम् अशेषमनम् सत् हास्यस्थानम् मवति ॥ इति ॥ १०७ ॥

नो दोषांश्च गुणान् वदन्ति शतशः प्रख्यापयन्त्यादरा-दातन्वन्ति यशः परद्विनिचये तुष्णन्ति भृशां हृदि ।
अन्यापत्सु परां शुचम्बिवदधते श्लाघां नैजीकृदा, कुर्वन्तीह चलन्ती नोऽकृतिपये सौजन्यवत्मानुगा ॥ १०८ ॥

अन्वयः—इह सौजन्यवत्मानुगाः नराः परकीयदोषान् न वदन्ति किन्तु परकीयगुणान् आदरात् शतशः—प्रख्यापयन्ति तथा
यशः आतन्वन्ति तथा परद्विनिचये तुष्णन्ति तथा भृशं हृदि च तथा अन्यापत्सु पराम् शुचम् विदधते तथा नैजीम् श्लाघाम्

कदा न दुर्बन्ति तथा अकृतिष्ठे न चलन्ति इति ॥ १०८ ॥

सिद्धान्तार्थमतिवरान्वयभवः कन्दर्पतुल्याकृतिः, स्फूर्जेहनवीनयौवनभरो यक्षेशकोषेन्द्रिः ।

कान्ताऽपत्यसुमित्रवान्धवजनैभूत्याद्वदन्तावले-युक्तोऽप्यत्र नरो न चेत्सुजनता मण्याञ्जिताहिप्रथः ॥ १०९ ॥

अन्वयः—अथ नरः यद्यपि सिद्धान्तार्थमतिः भवेत् वा वरान्वयभवः स्यात् वा कन्दर्पतुल्याकृतिः भवेत् अथ स्फूर्जेहनवीनयौवनभरः स्यात् वा यक्षेशकोषेन्द्रिः स्यात् तथा कान्ताऽपत्यसुमित्रवान्धवजनैः अपि भूत्याद्वदन्तावले: युक्तः अपि स्यात् किन्तु यदि सुजनता न भवेत् तर्हि अवश्य जनः भणि आ अञ्जित अहि प्रथः इव शेषः अर्थात्—भणिष्वितपर्वत वोध्यः इति ॥ १०९ ॥ सौजन्यञ्जनतापहारिविपुलाशूद्धाच्छूद्धामणिः, सौजन्यमुद्मादधाति हृदये प्रत्यर्थिनासुत्तमाम् । सौजन्ये मुणराशयः पदमलदुर्बन्ति यात्वा दिशः, सौजन्योत्तममातरं अयत भोः स्वग्रेष्पि नो भीर्यतः ॥ ११० ॥

अन्वयः—इह सौजन्यम् जनतापहारि विद्यते पुनः विपुला शूद्धाच्छूद्धामणिः तथा सौजन्यम् प्रत्यर्थिनाम् अपि हृदये उच्चमाम् सुदम आदधाति तथा गुणराशयः दिशः यात्वा आन्तरो इति सौजन्ये अलम् यथा स्यात् तथा पदम् दुर्बन्ति अतः भोः सज्जनाः सौजन्योत्तममातरम् श्रयत—यतः स्वग्रेष्पि कदा भीर्न भवेत् इति ॥ ११० ॥

॥ अथ गुणिसङ्गोपक्रमः ॥

चिदधन्ति गुणिसङ्गं ये पुमांसः पुमांसो, न खलपयमतयस्ते भवन्तो भवन्ति ।

परहितगतयस्ते साधु धर्मस्वजन्ते, न च जनि मतिरम्याभ्योघयन्त्यत्र जा तु ॥ १११ ॥ मालिनी इचम्

प्रज्ञानेत्रसुतः योधनः अयि किम् निघनम् न नीतः किन्तु नीत एव इति ॥ ८८ ॥

वैयात्योन्नतसौधरक्षणपदुच्चाज्ञानवेदीस्थितः । सौजन्याध्व विलोपित्वृत्तसुषुप्ते मायादिरक्षाश्रितः ॥

बाह्याभ्यन्तरदार्ढ्यदम्बकलितः काठिन्यदोषाचलो । मानस्तम्भ इद्वात्मभूतिमतिभिः प्रोन्मूलमुन्मूल्यताम् ॥ ८९ ॥

अन्वयः—इह आत्मभूतिमतिभिः मानस्तम्भः प्रोन्मूलम् यथा स्थात तथा उम्मूल्यताम् ॥ कथम्भूतः मानस्तम्भः वैयात्योन्नत-
सौधरक्षणपदः पुनः अज्ञानवेदी स्थितः पुनः सौजन्याध्वविलोपित्वृत्तसुषुप्तमः पुनः मायादिरक्षाश्रितः पुनः बाह्याभ्यन्तरदार्ढ्यदम्ब-
कलितः पुनः काठिन्यदोषाचलः ॥ ८९ ॥

क्षोभम्भूरि सतां हृदि प्रजनयन् विघ्वंसयन्मार्दवम् । प्रौचित्यं खलु खण्डयन् घनघटां मूर्च्छज्जभस्वानिव ॥
वैनेयं चन्द्रीथिकां सुदलयन् धृष्टः करीचार्तिंदो । मानः कीर्तिंहरः क्षमाऽवनिचरैः कार्यः कदा नोत्तमैः ॥ ९० ॥

अन्वयः—क्षमाऽवनिचरैः उत्तमैः मानवैः कीर्तिंहरः मानः कदा न कार्यः किम् कुर्वन् सन् मानः न कार्यः इत्यतः आह-
सताम् हृदि भूरि यथा स्थात तथा शोभम् प्रजनयन् तथा मार्दवम् विघ्वंसयन् खलु प्र-ओचित्यम् खण्डयन् कः कामिव नमस्वान्
घनघटाम् मूर्च्छन् इव पुनः किम् कुर्वन् वैनेयं सुदलायन् कः कामिव धृष्टः आर्तिंदः करी चन्द्रीथिकाम् इव इति ॥ ९० ॥

मानोतुङ्गमहीरुद्धाश्रयवताम् यावत् भूषि पातः न भवेत् यावत् एव सुपतिभिः सापो न भूयो यतः ॥

दग्धे वा सुचिते धृदे सुखकरे प्रत्युद्यमः कीटश-श्वैर्यं साधु विविद्य साधुपुरुषैरीद्वाज्ञ कार्या न वै ॥ ९१ ॥

अन्वयः—मानोतुङ्गमहीरुद्धाश्रयवताम् यावत् भूषि पातः न भवेत् यावत् एव सुपतिभिः मानः मुञ्चताम् यतः भूयः सापः

न भवेत् सुखकरे गुहे दग्धे वा चौरादिमिः मुषिते सति प्रत्युद्यमः पुनः कीदृशः एवम् साषुपुरुषैः साषु विविच्य अत्र इहा न वै कार्या इति ॥ ९१ ॥

॥ अथ मायात्यागसरणिः ॥

आश्रित्य मायाद्विल ये विसृद्धा दैनन्दिनम्बञ्जनमाचरन्ति ॥

स्वर्गापवर्गेहिकसौख्यलब्ध्या मृदास्त एव प्रतिबन्ध्यते ५श्र ॥ ९२ ॥ इन्द्रबजा ॥

अन्वयः—ये विसृद्धाः—मायाम् आश्रित्य दैनन्दिनम् परेषाम् वञ्जनम् आचरन्ति स्वर्गापवर्गेहिक सौख्यलब्ध्या त एव मृदाः अत्र प्रतिबन्ध्यते ॥ ९२ ॥

माया न कार्या विविष्टपायैः साऽनर्थेतुस्त्वद्व कर्तुरेव ॥

आशीर्विषास्ये ददतः कराप्रझीनाशगेहं न च दूरमस्ति ॥ ९३ ॥

अन्वय—इह विविषेः—उपायैः—माया न कार्या—यतः—सा कर्तुः—एव अनर्थेतुः—यथा आशीर्विषास्ये—कराप्रम् ददतः—पुर-
स्य कीनाशगेहम् न च दूरम् अस्ति इति ॥ ९३ ॥

विश्रभभभावो न च तेषु केषां शङ्कास्पदं यन्ति पदे पदे ते ॥

निघनन्ति हा सौम्यमनोऽभिलाषानन्तःप्रविश्योपशरा इवात्र ॥ ९४ ॥

अन्वयः—तेषु अत्र केषाम् अपि विश्रभ भावः न च जायते यतः— ते पदे पदे शङ्कास्पदम् यन्ति हा ते मायाविनः—अन्तः

प्रविश्यः सौम्यमनोऽमिलापान् निघन्ति के इव उग्रशरा इव इति ॥ ९४ ॥

ते वीक्ष्माणा अपि कष्टराशि त्यजन्ति मायां न च पापशीलाः ।

यद्धिभूत्तरैरपि साक्षमाना कुश्चान्ति लौल्यं नहि सारमेयाः ॥ ९५ ॥

अन्वयः—ते पापशीलाः मायाविनः कष्टराशिम् वीक्ष्माणा अपि मायाम् न मुश्चन्ति ॥ यथा सारमेया यष्टिप्रहरैः साक्षमाना अपि स्वकीयम् लौल्यम् नहि मुश्चन्ति इति ॥ ९५ ॥

भद्रप्रसूतौ ननु वन्ध्यकल्पां सत्योङ्गसञ्ज्ञालिङ्गुठारकल्पाम् ।

दौर्गत्यदानाढ्यरमासहस्रीं सेवेत मायां न च जातु विज्ञः ॥ ९६ ॥

अन्वयः—इह विज्ञः न च जातु मायाम् सेवेत । कथम्भूताम् मायाम् ननु भद्रप्रसूतौ वन्ध्यकल्पाम् पुनः सत्योङ्गसञ्ज्ञालिङ्गुठारकल्पः पुनः दौर्गत्यदानाढ्यरमासहस्रीम् अतः इत्यम्भूताम् मायाम् न सेवेत ॥ ९६ ॥

मत्स्यान् चका इव जनान् परिवश्यन्ति मायाविनः खलघियो मधुरैर्बचोभिः ।

सौद्वार्दभूरुद्वनज्वलदग्नितुल्याः कष्टप्रदा इह परे नरकार्तिभाजः ॥ ९७ ॥ वसन्त० वृत्तम्

अन्वयः—मायाविनः खलघियः मधुरैः वचोभिः जनान् परिवश्यन्ति के कानिव यथा चकाः शनैः पादन्यासैः मत्स्यान् परिवश्यन्ति । पुनर्स्ते कीदृशाः सौद्वार्दभूरुद्वनज्वलदग्नितुल्याः अतएव इह कष्टप्रदाः परे च नरकार्तिभाजः ॥ ९७ ॥

सान्वयतत्त्व-
वेष-
तरंगिः
॥ १८ ॥

ते देहिनां शठधियो मुजगीव जीवश्चात्रिस्य जिह्वपदवीम्परिनाशयन्ति ।

दम्भाज्वना प्रतिपदं प्रतियन्ति मृदा दुष्टाशयास्तदपि तां न च हापयन्ति ॥ ९८ ॥ अस्तु इतम्

अन्वयः—वे शठधियः जिह्वपदवीम् वाक्षित्य मुजगीव देहिनाम् जीवेम् परिनाशयन्ति । तथा ते मृदा दम्भाज्वना प्रतिपदम् प्रयन्ति तदपि दुष्टाशयाः ताम् न च हापयन्ति त्यजन्ति इति भावः ॥ ९८ ॥

॥ अय लोभत्यागोपक्रमः ॥

[शार्दूलवृत्तम्]

सिंहव्याघ्रभयम्बिशन्ति गहनं यान्ति प्रदेशान्तरम् । गाहन्ते जलधिङ्कुषिम्बिदधते कष्टान्सहन्ते चहन् ॥
राजानङ्कुनयाश्रयन्धनपतिं नम्ना भजन्ते तथा । प्राणानिष्ठतमान्त्यजन्ति सहसा लोभात्रिता प्राणिनः ॥ ९९ ॥

अन्वयः—अत्र लोभात्रिताः प्राणिनः सिंहव्याघ्रमयम् गहनम् विशन्ति तथा प्रदेशान्तरम् यान्ति एवम् जलधिम् गाहन्ते तथा कुषिम् बिदधते एवम् चहन् कष्टान् सहन्ते तथा कुनयाश्रयम् राजानम् धनपतिश्च नम्नाः सन्तः यजन्ते किञ्चहुना सहसा इष्टव्यान् प्राणान् त्वयि त्यजन्ति इति ॥ ९९ ॥

धर्माद्वैरवकीर्तिमानप्रसुखान् लोभी गुणान्मुच्छति नाचारञ्च विवेकमन्वयमपि श्रोद्धीक्षते चार्यताम् ।

लोभोद्विग्नमना अमत्यनुदिनं व्येवाञ्च चेतस्ततो नो गुणयहुरुते न चोत्तमजनै गाँछीन्तया हा हतः ॥ १०० ॥

अन्वय—लोभोद्विग्नमनाः जनः धर्मम् गुणवति तथा वौरवकीर्तिमानप्रसुखान् गुणान् मुच्छति तथा आचारञ्च न श्रोद्धीक्षते

अन्वयः—अत्र ये पुरांसः गुणिसङ्गम् विद्वति से पुरांसः सन्ति तथा भवन्तः ते खलपथमतयः न मवन्ति तथा परदिग्य-
तयः ते साधु शर्मम् भजन्ते तथा अतिरिक्तम् जातु न मोषयन्ति इति ॥ १११ ॥

अनिमालिनकचिन्तं श्वालयन्त्यत्र ये ज्ञाः, सुगुणिचसतिनीरै झानिनो ध्यानिनस्ते ॥
सुजलघटसहस्रैरेति शुद्धिं न देहो, तनुगत इव रोगो वास्त्वलेपैरनेकैः ॥ ११२ ॥

अन्वयः—अत्र ये ज्ञाः (बुवाः) अति मलिनकचिन्तम्—सुगुणिचसतिनीरैः—श्वालयन्ति ते ज्ञानिनः ध्यानिनः यतः
देहः सुजलघटमहस्तैः अपि शुद्धिम् न एति यथा अनेकैः वास्त्वलेपैः तनुगतः रोगः इव ॥ इति ॥ ११२ ॥

वृषमध्य गतकम्प स्तृष्णकञ्चा सुनीतिम्, प्रतनुप्रतिभद्रेही काव्यमङ्गो हि शास्त्रम् ।

शमदमपथशून्यः सत्तपो वाञ्छतीह, गुणिजनशुभसङ्गं शर्म यो ना विमुच्य ॥ ११३ ॥

अन्वयः—इह वः नरः गुणिजनशुभसङ्गम् विमुच्य शर्म वाञ्छति स अह एव क इव अहः यथा गतकम्पः शृण्म् चांछति तथा
रुष्णकः सुनीतिम् यथा चांछति प्रतनुप्रतिभद्रेही यथा काव्यम् चांछति यथा अहः शास्त्रम् चांछति यथा शमदमपथशून्यः सप्तपः
चांछति ॥ इति ॥ ११३ ॥

इरति कुमति जालम्पोहमालाभिनत्ति, इहति हृदयशालयं लाति मौख्यम् विशिष्टम् ।

विनरति दिशि कीर्ति दन्ति कौसङ्गदोषेण, तनुरापि गुणिसङ्गः स्वर्गमोक्षैकहंतुः ॥ ११४ ॥

अन्वयः—अत्र तनुः अपि गुणिसङ्गः कृमतिजालम् इरति तथा मौहमालाम् भिनति तथा हृदयशालयम् दहति तथा विशिष्टम्

स्वल्पवरच्च
बोध-
करेति चिः
॥ २१ ॥

सौरुषम् ददाति तथा दिशि कीर्तिम् वितरति तथा कौमङ्गदोषम् इन्ति किञ्चित्प्रिष्ठः गुणिसङ्गः स्वर्गमोक्षेकहेतुः ॥ ११४ ॥

गुणिजनसहवासी नानयस्थानहासी, भवति वित्तयभाषी न कदा सत्यभाषी ।

सकलसुगुणराशिर्विश्वजीवात्मकाशी, दिनपणिरिव लोके भाति मालिन्यनाशी ॥ ११५ ॥

अन्वयः—इह गुणिजनसहवासी जनः अनयस्थानहासी न भवति तथा कदा वित्तयभाषी न भवति किंतु सत्यभाषी भवति तथा सकलगुणराशिः जायते तथा विश्वजीवात्मकाशी भवति तथा लोके मालिन्यनाशी सन् दिनपणिः इव भाति इति ॥ ११५ ॥

अविनयवननीरं दोषदावाग्निवायुं, विषयकमलभानुङ्कीर्तिचन्द्रोपरागम् ।

परिहरत सुदूराङ्गजनानाङ्गसङ्गं, भणति च मुनिमुक्तिः श्रेयसे सज्जनानाम् ॥ ११६ ॥

अन्वयः—भो भव्याः दुर्जनानाम् कुसङ्गम् सुदूरात् परिहरति । इति मुनिमुक्तिः भणति कस्मै प्रयोजनाय भणति श्रेयसे केवाम् सज्जनानाम् ॥ कथमधृतम् कुसङ्गम् अविनयवननीरम् पुनः दोषदावाग्निवायुम् पुनः विषयकमलभानुम् पुनः कीर्तिचन्द्रोपरागम् एवमधृतम् कुसङ्गम् परिहरत इति भावः ॥ ११६ ॥

हिमति विनयकञ्जे शुक्रति प्रीतिकुञ्जे, कृपणति परकार्ये ब्रजति थेत्रशैलै ।

समिधति रिषुवह्नौ कन्दति कलेशभूमौ, स्वलजनसहवासः श्वभ्रवासो विमुच्यः ॥ ११७ ॥

अन्वयः—इह स्वलजनसहवासः विमुच्य एव किम्बृतः श्वभ्रवासः कस्मात् हेतोः विमुच्यः इति हेतोः विमुच्यः यतः असौ स्वलजनसहवासः विनयकञ्जे हिमति तथा प्रीतिकुञ्जे अग्निशुक्रति तथा परकार्ये कृपणति तथा क्षेषशैले ब्रजति तथा रिषुवह्नौ

गुणीसङ्गो-
पक्षमः

॥ २१ ॥

समिवति तथा कलेशभूमौ कन्दति अतः विमुच्यः हति ॥ ११७ ॥

॥ अथेन्द्रियदमनप्रकारः ॥

कीर्तिः स्फूर्जति शान्तिकान्तिधृतिभी राजस्यसौ भूतले, रागद्वेषमहारिजिन्मुनिरिव स्वातन्त्र्यमाहिण्डते ।
मानाचेऽलभते अणीव शिरसा धार्यः सत्ताम्बोभवे, दक्षाश्वोज्यपौरुषोत्तमजनः स्वर्गेऽपि संस्तूयते ॥ ११८ ॥

अन्वयः—असौ अश्वश्वोज्यपौरुषोत्तमजनः स्वर्गे अपि संस्तूयते तथा अत्र भूतले अस्य कीर्तिः स्फूर्जति तथा अयम् शान्तिकान्तिधृतिभिः राजति तथा एषः रागद्वेषमहारिजिन् मुनिः इव स्वातन्त्र्यम् आहिण्डते तथा सर्वत्र मानाचेऽलभते तथा मणिः इव सत्ताम् शिरसा धार्यः वो भवेत् हति ॥ ११८ ॥

आत्मानङ्कुपथज्ञयत्यधततिम्बधनाति सूतेऽयदा-आप्नोत्यार्थजनेषु निन्दनमतो यातीह हास्यासपदम् ।
कलेशानुच्छति विध्यति स्मरशैर्मानम्बिलुम्पत्यलम्, जन्तुश्चेन्द्रियवैरिपाणिपुटगः स्यादस्य मुक्तिः कुतः ॥ ११९ ॥

अन्वय—इह इन्द्रियवैरिपाणिपुटगः जन्तुः आत्मानम् कुपथम् नयति तथा अघतिम् बन्धनाति तथा अयशः खते च आर्यजनेषु निन्दनम् आप्नोति अतः हास्यासपदम् याति तथा कलेशान् ऋच्छति तथा स्मरशैः विध्यति अलम् यथा स्यात् तथा मानम् विलुम्पति ततः कुतः अस्य मुक्तिः स्यात् ॥ ११९ ॥

जिह्वा धावति चैकतो रसकृते रूपाय नेत्रे तथा, नासा गन्धकृते श्रुती रवकृते चेतोऽस्त्रिले भृङ्गति ।
लौल्याल्लोलमती रसेषु सहतेऽनर्थाननेकान् भृशम्, दुष्टाक्षारिवशाङ्गतो हत इद्ध प्रायो जनः सर्वतः ॥ १२० ॥

अन्वयः—इह एकतः जिह्वा रसकुरे धावति तथा नेत्रे रूपाय धावतः एवम् नासा गन्धकुरे धावति तथा श्रुती रक्षकुरे धावति अतः रसेषु लोल्यात् लोलमति भृशम् अनेकान् अनर्थान् सहते एवम् दुष्टाशारिवशङ्गतः जनः प्रायः सर्वतः हतः एव हृति ॥ १२० ॥ दृष्ट्वा ताङ्कं चुधीर्दिक्षारातिक्षारात्मजैर्मौहितान्, सारङ्गान् अपरांस्तथा च शलभान्मीनान् गतासून्भृशम् विश्वप्राणिमनःप्रभेदजनकं दुःखस्य मूलस्तथा, चाक्षवात्मलंघ्यवीर्यमतुलं स्वाधीनतामञ्चति ॥ १२१ ॥

अन्वयः—अत्र विचारप्रगतिः सुधीः—अक्षवजैर्मौहितान् सारङ्गान् अपरान् शलभान् मीनान् भृशम् गतासून् दृष्टा विश्वप्राणिमनःप्रभेदजनकम् तथा दुःखस्य मूलम् अलंघ्यवीर्यम् अतुलम् अक्षवात्म स्वाधीनताम् अञ्चति गमयति—इत्यर्थः ॥ १२१ ॥ अक्षाणां निकरं विना खलमतिर्जित्वा च यो दुर्दमम्, ध्यानं वाञ्छति सोऽत्र हन्त शुचिना पाकं विधित्सुस्तथा । वार्द्धिभ्योत्कमन्तराऽतिगहनं तर्तुं कराण्यां तथा, ज्ञानं वाञ्छति वाऽथ सद्विषमृते सेवाम्बिना सद्गुरोः ॥ १२२ ॥

अन्वयः—यः खलमतिः दुर्दमम् अक्षाणाम् निकरम् विना जित्वा सः अत्र ध्यानम् वाञ्छति—हन्त-शुचिना विना पाकम् विधित्सुः—अस्ति तथा पोतम् अनुरा अतिगहनम् वार्द्धिभ्य—कराण्याम् तर्तुम् वाञ्छति वा अथ सद्विषम् विना तथा सद्गुरोः सेवाम् विना ज्ञानम् वाञ्छति अहो सृष्टता इन्द्रियगमन्तरा नैतानीति मावः ॥ १२२ ॥

येनाहन्ति सुकीर्तिलोपनपदुलोलाक्षवर्गः खलः, दीप्यत्येष धरेशमौलिमुकुटे देवैर्नरैः स्तूपते । वीर्यस्थाति विभेति चेन्द्रियगणश्चेतोरथाः कलिपता, आयान्ति स्वयमेव सज्जनपश्चं सन्योत्यत्यायुगम् ॥ १२३ ॥

अन्वयः—अत्र येन सुकीर्तिलोपनपदुः खलः लोलाक्षवर्गः अहन्ति एषः धरेशमौलिमुकुटे दीप्यति तथा देवैरेष स्तूपते

॥ अथ वैराग्यसरणिः ॥

मालिन्यपांशुकरवारिधारं, खलाक्षवर्गेभमहासृगेन्द्रम् ।

मनोवनौको ददशृङ्खलं शम्विरामेवाश्रय मुक्तिगेहम् ॥ १४६ ॥ ॥ आख्यानकीवृत्तम् ॥

अन्वयः—मोः मध्य नरत्वम् लब्ध्वा विरागम् एव (वैराग्यमित्यर्थः) कथम्भूतम् वैराग्यम् मालिन्यपांशुकर वारिधारम् पुनः खलाक्षवर्गेभमहासृगेन्द्रम् पुनः मनोवनौको ददशृङ्खलम् पुनः मुक्तिगेहम् ॥ हत्यम्भूतम् वैराग्यम् शम्मुखेन आश्रय इति ॥ १४६ ॥

वैराग्यपूताच्वगतिरुकुर्वन् ना, न पीड्यते क्लेशकक्षणकाद्यैः ॥

सुखद्वूषूलानि भजन् यथेच्छम्, पिवन्ति शान्तिजलमेति मोक्षम् ॥ १४७ ॥

अन्वयः—अत्र ना वैराग्यपूताच्वगतिरुकुर्वन् सन् क्लेशकक्षणकाद्यैः न पीड्यते तथा यथेच्छम् सुखद्वूषूलानि भजन् तथा शान्तिजलम् पिवन् च मोक्षम् एति ॥ १४७ ॥

कर्मारिवाराचलशक्तश्चाम् महामहामोहतमो दिनेशः ।

कषायदावानलावारिवाद्यो, विभाति वैराग्यपथोऽत्र चैकः ॥ १४८ ॥

अन्वयः—अत्र केवलम् एकः वैराग्यपथः विभाति कथम्भूतः वैराग्यपथः कर्मारिवाराचलशक्तश्चाम् पुनः महामहामोहतमो दिनेशः पुनः कषायदावानलावारिवादः इति ॥ १४८ ॥

यिन्ते पुरा मोहमयोऽभिसङ्गं, सह स्वकीयैरनुसुचतेऽसौ,
प्रपञ्च एषोऽन्नं मुद्धा समस्तो, वियोति वैराग्यमतिर्जहाति ॥ १४९ ॥

अन्वयः—अत्र असौ वैराग्यमतिः नरः पुरा मोहम् यिन्ते, अनु स्वकीयैः सह अभिसङ्गम् मुज्जते । अत्र एषः समस्तम् प्रपञ्चः
मुद्धा अस्ति इति विदा तथा समस्तम् प्रपञ्चम् जहाति ॥ १४९ ॥

त्यक्षत्वाऽखिलं स्वात्मरतिः प्रशान्तः, प्रकाशते सूर्यं इवान्धकारम् ।

विनाशयन् स्वात्मगमस्ति जालै—रनादिकालस्थितिमोहराशिम् ॥ १५० ॥

अन्वयः—स्वात्मरतिः प्रशान्तः नरः अखिलम् प्रपञ्चम् त्यक्त्वा प्रकाशते किम् कुर्वत् सत् अनादिकाल स्थितिमोहराशिम्
विनाशयन् कैः स्वात्मगमस्ति जालैः कः कम् इव सूर्यः अन्धकारमिव हति ॥ १५० ॥

राज्यं रजः पुञ्जनिभम्बिलोक्य, जहाति भोगान् विषमान् समस्तान् ।

इमाः सुरामा भवद्वन्धनाय, नरोऽन्नं भत्वा न च सज्जतेवै ॥ १५१ ॥

अन्वयः—अत्र नरः राज्यम् रजः पुञ्जनिभम् विलोक्य विषमान् समस्तान् भोगान् जहाति तथा इमाः सुरामाः भवद्वन्धनाय
सन्ति अत्र भत्वा वै न च सज्जते हति ॥ १५१ ॥

चेतोऽन्तरे पश्य विरक्तिभावः, फलनित तस्येह मनोरथा वै ।

कियाः समस्ताः सफलास्तदीयाः, परा गजस्नानमिदान्नं बोड्या ॥ १५२ ॥

अन्वयः—यस्य चेतोऽन्तरे विरक्तिभावः विद्यते तस्य इह वै मनोरथा फलान्ति तथा तदीयाः समस्ताः क्रियाः सफलाः जायन्ते तथा विरक्तिम् विना परा क्रिया गजस्त्वानंभूम् इव बोध्या ॥ १५२ ॥

॥ अथ मनुष्यजन्मपादपसरणिः ॥

जिनानां सुपूजा गुरुणासुपास्ति, दया विश्ववर्गे सुपात्रेषु दानम् ।

श्रुतालौ गुणेषु प्रभूतातुरागः, फलशारुः चैतत्त्रद्वयो रम्याम् ॥ १५३ ॥ ॥ मुन्डवृत्तम् ॥

अन्वयः—अमुष्याम् पृथिव्याम् नरद्रोः एतत् चारु फलम् विद्यते किञ्चकलम् विद्यते इत्यत आह जिनानाम् सुपूजा तथा गुरुणाम् उपास्ति तथा विश्ववर्गे दया तथा सुपात्रेषु दानम् तथा श्रुतालौ गुणेषु च प्रभूतातुरागः हति नृजन्मवृष्ट्यस्य फलानि बोध्यानि इति ॥ १५३ ॥

पुरा सङ्कृतिः साधुभिः साधुचित्तै—विधेया विद्याऽनुश्रुताभ्यासवृत्तिः ।

ततः सत्यपन्थाः सदा चाहृतव्यस्ततस्तेनथार्थी भवेष्टव्यजन्मा ॥ १५४ ॥

अन्वयः—अत्र पुरा साधुचित्तैः साधुभिः सङ्कृतिः कार्या अनु विद्या श्रुताभ्यासवृत्तिः विधेया ततः सदा सत्यपन्थाः आह-तव्यः ततः तेन सत्यपन्था यार्थी लब्धजन्मा भवेत—लब्धजन्मना पूर्वक्रियाभिसवन्धः कार्यः ॥ १५४ ॥

ततः साधुसत्कर्मगुरुणां निदेशाः, विनाशः सुशान्तः सदा पालयित्वा ।

घरण्यां शरण्याऽन्नरन् शिक्षयेत्, सुषाण्या जिनान्ना हृदा धारणीया ॥ १५५ ॥

सान्वयतम्-
वोष-
ररमिणः
॥ २८ ॥

अन्वयः—तथा विनप्रः सुशान्तः सदा साधुसत्कम् व्रतम् गुरुणाम् निवेश्वा पालयित्वा धरण्याम् चरन् शरण्यान् सुवाण्या
शिखयेत् च तथा जिनाह्वा हृदा धारणीया इति ॥ १५५ ॥

॥ अथ महानराभरणसरणिः ॥

त्यागः क्षाद्यो रमाणाङ्गुरुचत्वाहति मौलिनाऽल्पे छुक्षाणी ।
कर्णाभ्यां शास्त्रतत्त्वं समधिगतमलं स्वच्छवृत्तिर्दब्जे ॥
चञ्चदोर्दैष्टमध्ये विलसति नरता नेत्रयोर्देवमूर्तिं ।
देहेनास्योपकारः सुप्रकृतिमहतामण्डनं रम्यमेतत् ॥ १५६ ॥ सम्बरावृत्तम् ॥

अन्वयः—अत्र सुप्रकृतिमहताम् एतत् रम्यम् मण्डनम् विद्यते एतत् किम् इत्यतः आह ग्रथम् करयोः रमाणाम् क्षाद्यः
त्यागः स्यात् तथा मौलिना गुरुचरणनतिः स्यात् तथा आस्ये सुशाणी भवेत् तथा कर्णाभ्याम् शास्त्रतच्चम् अलम् समधिगतम्
स्यात् तथा हृदब्जे स्वच्छवृत्तिः भवेत् तथा चञ्चदोर्दैष्टमध्ये नरता । विलसति तथा नेत्रयोः देवमूर्तिः विलसति तथा देहेन अस्य
(जगतः) उपकारः भवेत् इति एव महताम् सूषणमिति भावः ॥ १५६ ॥

सत्सङ्गः साधुसङ्गः सुकृतपथमतिस्तत्त्वचिन्ता विवेकः, सारल्यशिष्टवर्गे प्रशामरसगतिर्ज्ञानपीयूषलिप्सा ।
वैराग्यच्छेन्द्रियार्थं नन्मनुदिनञ्चात्मनो रम्यवृत्ति—येषाङ्कृष्णां समेषाच्चरणमिति भवेन्नो भवानाम्प्रपीडा ॥ १५७ ॥

अन्वयः—अत्र येषाम् केषाम् वा समेषाम् इति चरणम् (आचरणम्) भवेत् तदाभवानाम् प्रपीडा नो भवेत् किमाचरणम् भवेत्

महानरा-
मरण-
सरणि

दान-तपः-
सरणिः

अन्वयः—अत्र दानिनम् निवीक्ष्य प्रायः अखिलाः देहिनः अजम् मोदन्ते काः—के किम् काम् कम् इव गावः तार्णम् इव
अमराः—नरठताम् भक्षिगृह इव शुद्धाः द्विदाण्डाम् वैदवलम् इव शूद्रिणी चटिम् इव माता स्वतन्त्रम् इव सखा मिश्रम् इव अयो
शिखण्डिनः—मेघध्वानमिव हंसाः मानसम् सरः इव निवीक्ष्य यथा मोदन्ते तद्वदिति दानिनं दृष्टा मोदन्ते । इति १३४
सप्तक्षेत्रमनोङ्गनन्दनवनं यः प्रत्यहं सिद्धति, दानी । दानजलेन तं नरवरं शुश्रूषते देवता ।
तस्मै स्निश्चाति चेन्द्रिरा स्पृहयति प्रशुभ्नकान्ता भृद्याम्, वाणी तन्निजकी करोति सुदिता निर्बाणमा पाणिगा ॥

अन्वयः—यः दानी दानजलेन सप्तक्षेत्रमनोङ्गनन्दनवनम् प्रत्यहं सिद्धति तम् नरवरम् देवता शुश्रूषते तस्मै इन्द्रिरा स्निश्चाति
प्रशुभ्नकान्ता भृशम् स्पृहयति वथा वाणी सुदिता सरी तं निजकी करोति वथा निर्बाण लक्ष्मी मा पाणिगा वर्तते ॥ १३५ ॥

॥ अथ तपःसरणिः ॥

नानाजन्मशतैरूपाज्ञितमयो नानासु यो निष्वद्धो, कर्मारिम्बहुतापयत्याति खलं यत् तत्सो ज्ञायताम् ।
दीपाक्षेमसृगेन्द्रसौर्यप्रतिभम्प्रस्थृद्वल्लीकरी, दुष्कर्माद्विभिषणवरः खलु तपः पीयूषमासेव्यताम् ॥ १३६ शार्दूल०

अन्वयः—अत्र तत् तपः ज्ञायताम् यत् अहो नानासु योनिषु नानाबन्धवैः उग्गज्ञिनः अतिखलद् कर्मारिम् बहुगपयति
कथम्भूतम् तत् तपः दीपाक्षेमसृगेन्द्रसौर्यप्रतिभम् पुनः प्रत्यूद्वल्लीकरी दुष्कर्माद्विभिषणवरः खलु अतः तपः पीयूषम् आसेव्यताम् १३६
चेतः शुद्ध्यति वर्जते निजबलं सत्सङ्गतिर्जायते, तापो न इयति चित्तजः क्षपयते कर्माणि भूरीण्यापि ।
स्वान्ते ज्ञानभुज्जृम्भते कलिमलः संक्षीयते चैधते, कीर्तिर्द्विषु सदाऽवताच तपसा चैकेन तव्यताम् ॥ १३७ ॥

सान्वयउत्त्व-
बोध-
दर्शिणः
॥ २५ ॥

अन्वयः—इह एकेन तपसा सर्वम् सिद्धति अतः तत् चर्यताम् कथम्भूतेन तपसा सदा अवता तपसा किम् सिद्धति हत्यत आह प्रथमम् चेतः शुच्यति तदनु निजबलम् बद्धते पुनः सत्सङ्गतिः जायते तथा चित्तजः तापः नश्यति तथा सूरीण्यपि कर्माणि क्षयते स्वान्ते ज्ञानम् उज्जृम्भते कलिमलः संक्षीयते तथा दिक्षु कीर्तिः एवते अतः तपः चर्यताम् ॥ १३७ ॥

प्रत्यूत्ता विलयम्प्रयान्ति विवृष्टा दासस्वमाङ्कुर्वते, कल्याणम्बिलसत्यलं सुभजते कामोदरीं निर्जितः । अज्ञानं क्षयतामुपैति विषयाः ज्ञान्यन्ति जीवारयः, निर्दम्भेन तपोवतां सुरशिवप्राप्तिर्न दूरा मनाक् ॥ १३८ ॥

अन्वयः—इह निर्दम्भेन ज्ञानाम् सज्जनानाम् प्रत्यूहाः विलयम् प्रयान्ति विवृष्टाः दासत्वमाङ्कुर्वते, तथा कल्याणम् अलम् विलसति कामः निर्जितः सन् दरीम् सुभजते तथा अज्ञानम् क्षयताम् उपैति तथा जीवारयः विषयाः ज्ञान्यन्ति असः सुरशिवप्राप्तिः मनाक् न दूरम् वर्तते इति ॥ १३८ ॥

अज्ञानज्ञ यथेतरः शमयितुं ज्ञानम्बिना शक्तिमान्, ज्ञानज्ञार्जयितुं यथा न खलवान् सेवाम्बिना सद्गुरोः । सेवाङ्कुर्तुमथापरो न च गुरुः सत्सङ्गिवासम्बिना, नेत्रपुण्यसूते तपो श्यपि विना नो कर्मवैरिक्षयः ॥ १३९ ॥

अन्वयः—यथा हत्तरः ज्ञानम् विना अज्ञानम् शमयितुम् न शक्तिमान् यथा सद्गुरोः सेवाम् विना ज्ञानम् अर्जयितुम् न खलवान् तथा पुण्यम् ऋते हदम् तपः न तथा तपः विना कर्मवैरिक्षयः न ज्ञायते इति ॥ १३९ ॥

सदृशतिः शशिभासुरा श्यपि मनोवाञ्छापदा निर्मला, सदृष्टिर्विमलाशया शमयुता विघ्नौघसंमर्दिनी । सञ्चीलोत्तमदेहपूजितपदा अकापयोधारिणी, कल्याणाद्वप्रवर्तिनी शिवगतिः स्यात्कामधेनुस्तपः ॥ १४० ॥

तपसरणः

॥ २५ ॥

अन्वयः—अत्र तपः कामवेनुसदृशमस्ति । इति तथादि सादृश्यं दर्शयति किञ्चित्प्रिष्ठा सा कामवेनुः तपश्च सदृशिः तपः पहे सदृशिः इति नपुंसकलिङ्गविभक्तियोजनतया सर्वत्र ज्ञेयग् ॥ पुनः शशिभासुरा हत्यादि सर्वम् विशेषणद्वारा वोध्यम् शरलः पत्त्वा इति ॥ १४० ॥

॥ अथ भावना सरणिः ॥

शान्तो दान्तो यदि लवमपि स्वमनोवेदिकायाम्, कञ्जिकीवो विगतविषयो भावनां मुक्तिकामः । गेहेऽरण्ये क्वचिदपि रहो भावयत्याशु मोक्षं, यत्तीहायं परमसुखदं भूपप्रासेनवच्च ॥ १४१ ॥ मन्दक्षान्तावृत्तम् ॥

अन्वयः—इह यदि विगतविषयः मुक्तिकामः—शान्तः दान्तः सत् कश्चित् जीवः—गेहे अथवा अरण्ये अपि क्वचित् स्थाने रहः मनोवेदिकायाम् लवमपि भावनां भावयति अयम् जीवः आशु परमसुखदम् मोक्षं याति क इव सूपप्रसेनवदिति भावः ॥ १४१ ॥ ऊषायाङ्गौ जलघरकृपा दानराशिः कुपात्रे, शिक्षामूढे कुकुलतनये राज्यभारः खलानाम् ।

सेवाभावः शमरसमुनौ भासिनीनाङ्गटाक्षाः मोघास्तदृत्सुकृतसरणिर्भावनाभ्यो विनात्मन् ॥ १४२ ॥

अन्वयः—यथा अत्र ऊषायाम् कौ जलघरकृपा मोघा (निष्फला) तथा कुपात्रे दानराशिः—मोघः यथा मुठे शिक्षा—मोघा यथा कुकुलतनये राज्यभारः मोघः यथा खलानाम् सेवाभाव मोघः—यथा—शमरसमुनौ भासिनीनाम् कटाक्षाः मोघाः—तदृवत्—मोघां आत्मन् ! भावनाम् विना सुकुलरसरणिः मोघा विद्यते ॥ १४२ ॥

विद्याऽर्बीता वहुतरघनं दत्तमार्थिभ्य एव, यात्रा पुण्यग्रत्वपचिति रति ज्ञानभाजामकारि ॥

सान्वयत्त्व-
बोध-
वरंगिष्ठिः
॥ २६ ॥

भक्तिः पूजाऽध्ययनमलम् सद्गुरुणाम्ब्यधायि, मालाजापो यदि न हृदये भावना व्यर्थमेतत् ॥ १४३ ॥

अन्वयः—यद्यपि विद्या अधीता तथा अर्थिभ्यः बहुतरवनम् दत्तम् एव तथा पुण्या यात्रा अकारि तथा ब्रानभाजाम् अति अथचितिः अकारि तथा सद्गुरुणाम् सदा भक्तिः व्यधायि पूजा व्यधायि तथा अध्ययनम् अपि व्यधायि तथा मालाजापः व्यधायि अर्थात् सर्वम् कृतम् किन्तु यदि हृदये भावना न स्थात तर्हि सर्वम् व्यर्थम् एव इति ॥ १४३ ॥

पुण्योद्याने विमलसरसी शान्तिशर्माच्छवेदी, सदृध्यानाप्या शिवपुरकरी वाञ्छितार्थमरहुः ।

चेतःशुद्धौ प्रबलसुतपः पापपङ्कोष्णात्तिनः, आहं सर्वात् वित्तहति सतां भाविता भावनैका ॥ १४४ ॥

अन्वयः—अत्र भाविता सती एका भावना सताम् सर्वम् मद्रम् वित्तरति, कथम्भूता भावना पुण्योद्याने विमलसरसी पुनः कीदृशी भावना शान्तिशर्माच्छवेदी पुनः सदृध्यानाप्या पुनः शिवपुरकरी पुनः वाञ्छितार्थमरहुः पुनः चेतःशुद्धौ प्रबलसुतपः पुनः पापपङ्कोष्णारश्मिः इति ॥ १४४ ॥

पापे पुण्ये तूभयफलदा भावनैका निदानम्, काले यस्मिन्मनुज्ज इदं वै भावनां यादृशीच्च ।

रागाद्वेषात्सक्षमफलं भावयत्यत्र सत्यम्, प्राप्नोत्येवं शिवपदधिया सा जनैर्मार्वनीया ॥ १४५ ॥

अन्वयः—तु इति वित्तके पापे अथवा पुण्ये उभयफलदा एका भावना निदानम् विद्यते । इदं मनुजः यस्मिन् काले रागात् वा द्वेषात् यादृशीम् भावनाम् भावयति तक्षसमफलम् प्राप्नोत्येव । तस्मात् जनैः सा भावना शिवपदधिया केवलं भावनीया तदेव लभ्य मिहास्ति ॥ १४५ ॥

भावना-
सरणिः

॥ २६ ॥

तथा अस्य वोर्यम् सर्वत्र भाति तथा अस्मात् इन्द्रियगणः विमेति तथा कस्तिराः चेतोरथाः स्वयम् आयान्ति तथा एव सज्जन-
पश्म् आयुगम् द्वोरुपति ॥ इति ॥ १२३ ॥

॥ अथ लक्ष्मीस्वभावसरापि ॥

तातस्ते जलधिर्गंभीरप्रकृतिर्ग्रीता सुधांशु रमे, कान्तात्वद्वामले हर्वेनरवरैः कृताऽभिषेकोत्तमा ।

सर्वं साधु चलेति दृष्ट्यमहो केनार्जितद्वर्मणा, ज्ञातञ्चा चलवीचिसङ्गतपथेनैतत्त्वयि त्वागतम् ॥ १२४ ॥

अन्वयः—इे रमे गमीरप्रकृतिः तातः ते जलधिः वर्तते तथा सुधांशुः ते प्राता अस्ति तथा हे कमले त्वम् हरेः कान्ता
असि कथम्भूता कान्ता नरवरैः कृताऽभिषेका अतः उत्तमा असि सर्वम् साधु किन्तु अहो चला इति दृष्ट्यम् केन कर्मणा अर्जि-
तम् । आ ज्ञातम् चलवीचिपथेन एतत् चलत्वम् त्वयि आगतम् अस्तीति शेषः ॥ १२४ ॥

त्वन्मूला विभवा विभान्ति सुवने त्वन्मूलराज्यादयः, त्वन्मूलानि सुखानि वैषयभवान्यानन्दता मानता ।
गालिस्थानसुपैति देवि तदपि प्रायो निदानत्वद्वसु, मन्ये याति यतो विहाय गुणिनं त्वं स्वैरिणीवाशु वै १२५

अन्वयः—अत्र सुवने हे कमले त्वन्मूला विभवा विभान्ति तथा त्वन्मूलराज्यादयः विभान्ति तथा वैषयभवानि सुखानि
त्वन्मूलानि वर्तन्ते । तथा आनन्दता मनता च त्वन्मूला एव हे देवि तदपि गालिस्थानम् उपैति अहम् तु प्रायः इदम् निदानम्
मन्ये यतः त्वम् गुणिनम् विहाय वै स्वैरिणी इव आशु याति इति ॥ १२५ ॥

त्वं श्रीरसिन ततस्त्वदासिपथिकां दम्भप्रसारात्मिकां, सव्यूह रचयन्ति नीतिमस्तिला भूच्छीन्ति ते मोहतः ।

राजानस्त्वतरेऽथवा तव कुते दुष्टन्ति मित्राण्यपि, दग्ध्वा प्रीतिवनं सुपालितमपि श्रीत्वम्बिष्टन्तव ॥ १२५ ॥

अन्वयः—त्वम् श्रीः अस्ति ततः त्वदाप्निषिद्धिकाः अस्तिलोः सब्युहम् दग्धप्रचारारिमकाम् नीतिम् रचयन्ति तथा ते मोहतः
मूर्च्छन्ति अथवा तव कुते राजानः इतरे अपि च मित्राणि दुष्टन्ति किं कुत्वा सुपालितम् अपि प्रीतिवनम् दग्ध्वा अतः तव श्रीत्वम्
विचित्रम् अस्ति ॥ १२५ ॥

पश्चे स्वे शङ्कुना इवार्थिमनुजम्मांसाश्रितम्पश्चिणं, त्वत्प्राप्त्यै खलु वेष्टयन्ति परितो व्याजेन तं धनन्ति च ।
दायादा वसुधाधिपाः खलधियश्चौराः परे वशकाः, द्वाहाऽनर्थपरम्परान्तव कुते कुर्वन्ति तस्मात्खलाः ॥ १२६ ॥

अन्वयः—हे पश्चे स्वे मांसाश्रितम् पश्चिणम् शङ्कुनाः इव अत्र अर्थिमनुजम् खलु त्वत्प्राप्त्यै दायादः वसुधाधिपाः खलधियः
श्चौराः परे वा वशकाः परितः वेष्टयन्ति तथा व्याजेन तम् धन्ति च हाहा हे लक्ष्मि तव कुते अनर्थपरम्पराम् कुर्वन्ति तस्मात्
त्वम् खला असि ॥ १२६ ॥

त्वल्लुच्छ्यै रचयन्ति वादमनिशाङ्कुर्वन्ति राजाभ्युरः, वाणीश्चादुतराज्ञतिम्बिदधते सुशन्ति मानं स्वकम् ।
वंशरूपातिगुणादिकीर्तनमलङ्कुर्वन्ति विज्ञा अपि, लोले क्लेशनिधे विवादमुखरे त्वचेष्टितन्धीपरम् ॥ १२८ ॥

अन्वयः—विज्ञा अपि जनाः त्वल्लुच्छ्यै अनिशम वादम् रचयन्ति तथा राजाम् पुरः चादुतराम् वाणीम् कुर्वन्ति तथा नतिम्
मिदधते तथा स्वकम् मानम् सुशन्ति । एवम् अलम् यथा त्यात् तथा वंशरूपातिगुणादिकीर्तनम् अपि कुर्वन्ति अतः हे लोले
क्लेशनिधेविवादमुखरे लक्ष्मीः त्वचेष्टितम् वीकरम् वर्तते ॥ १२८ ॥

लज्जा त्वारुकुतिनो व्ययन्ति च वृषे भोगोपभोगेषु वा, दीनेभ्यः अनुत्पोषणाय ददते मानस्विहायादरात् ।
तेषान्स्वं सुखदायिनी च जननी नो वेत्तवरा त्वाम्भुवि, वाम्भः प्लावयतेऽनलो हि ददति प्रत्यर्थिभिरूपते ॥

अन्वयः—हे रमे कृतिनः त्वाम् लज्जा इषे व्ययन्ति वा भोगोपभोगेषु व्ययन्ति च तथा दीनेभ्यः श्रुतपोषणाय च ददते
आदरात् किं कृत्वा मानम् विहाय तेषाम् त्वम् सुखदायिनी च जननी नो वेत त्वरा त्वाम् शुभि अम्भः प्लावयते वा अनलः
ददति तथा प्रत्यर्थिभिः गृह्णते च ॥ १२९ ॥

॥ अथ दानोपकमः ॥

अंहो हन्ति ददाति निर्मलयशः शुद्धिन्तानोत्यान्तरीम्, पुण्यम्भुतिप्रदन्तनोति वितरत्यायुः सुखं यच्छति ।
भिन्नेऽनीतिमपाकरोति खलताम्पुष्णाति प्रीतिम्पराम्, वात्सल्यन्तनुते चिनोति चरितं दानं सुषाङ्गे कृतम् ॥१३०॥

अन्वयः—सुषाङ्गे कृतम् दानम् एतत् कृत्यम् करोति किञ्चरोति इत्यत आह अंदः हन्ति निर्मलयशः ददाति आन्तरीम् शुद्धिम्
तनोति तथा शूतिप्रदम् पुण्यम् तनोति तथा आयुः वितरति सुखम् यच्छति तथा अनीतिम् भिन्ने खलताम् अपाकरोति पराम्
प्रीतिम् पुष्णाति तथा वात्सल्यम् तनोति चरितम् चिनोति इति ॥ १३० ॥

दानं शाधतमन्तदीयमहिमा व्यावर्ण्यते कैरिच्च, येऽवश्या वशिनो भवन्ति सुतरां ज्ञातीयवर्गा इव ।
शाकुन्तास्तुरगा मदान्धकरिणः कण्ठीरवाद्वीपिन, आन्ये चापि मृगादिजन्तुनिवहास्तेनैव वश्याः सुखम् ॥१३१॥

अन्वयः—इह दानम् शाधतमम् वर्तते अतः तदीयमहिमा कैः इह वर्ण्यते ये अवश्याः सन्ति ते अपि सुतराम् वश्या भवन्ति

के इव ज्ञातीयवर्गा इव तथा हि शाकुन्तः तुरगः मदान्धकरिणः कण्ठीरवाः द्वीपिनः अन्ये अपि सृगादिजन्तुनिवहाः रेतैव वश्या
मवन्ति इति ॥ १३१ ॥

दारिद्र्यं कुपशो गदश्च जडता दैन्यन्दरश्वापदो, दौर्माण्यश्च परामवः रिषुभवस्तापस्तया ब्रेविधः ।
नौ पश्यन्ति कदाऽपि पुण्यमहितं तिष्ठन्ति तस्मिन् गुणा, दानाध्वेहविभूषणाच्चिततनुं मर्त्यचिरं राजते ॥ १३२ ॥

अन्वयः—अप्र दानाध्वेह विभूषणाच्चिततनुम् पुण्यमहितम् मर्त्यम् एते दुर्गुणाः कदा अपि न पश्यन्ति किञ्च सद्गुणाः तम्
गृह्णन्ति अत एव चिरम् राजते के ते दुर्गुणाः दारिद्र्यम् कुपशः गदः जडता दैन्यम् दरः आपदः दौर्माण्यम् रिषुमवः परामवः
तथा ब्रेविधः तापः च इति दानिनम् न पश्यन्ति ॥ १३२ ॥

बुद्धिः सायरकन्यका शुभगता प्रीतिर्यशो ज्ञानता, धैर्यम्बीर्यदये परार्थघटना स्वार्थच्छ्युतिः शालिता ।
भास्यन्निरभामिनी निजधीया कान्तेव दानप्रदम्, प्रीत्यालिङ्गति सेवते प्रीणयति क्रामाब्जभूङ्गी सती ॥ १३३ ॥

अन्वयः—इह दानप्रदम् पुरुषम् बुद्धिः सायरकन्यका (लक्ष्मीः) शुभगता प्रीतिः यशः ज्ञानता धैर्यम् वीर्यदये परार्थघटना
स्वार्थच्छ्युतिः शीलता भास्यम् निर्जरभामिनी निजधीया कान्ता इव प्रीत्या आलिङ्गति सेवते प्रीणयति कि कुर्वती सती क्रामाब्ज-
भूङ्गी सती इति ॥ १३३ ॥

मावस्तार्णमिवामरा नरकृताम्भक्तिम्बुधा धैर्यम्, शिष्याणाङ्गद्विणी पतिं स्वतनयं मातेव मित्रं सखा ।
मेघध्वानमथो शिखपिण्डन यथा हृसा: सरो मानसम्, मोदन्ते च निवीक्ष्य दानिनमलम्बायोऽस्त्रिला देहिनः ॥ १३४ ॥

महानरा—
भरण—
सरणिः
सामान्यो—
पदेशः

इत्यत आह—पूर्वम् साधुसङ्गैः सह सत्सङ्गः भवेत् तदनु क्रमशः सुकृतपथमतिः स्यात् ततः तत्त्वचिन्ता भवेत् ततः विवेकः स्यात् ततः शिष्टवर्गे सारल्यम् (सरलता) इति भवेत् पुनः प्रश्नमरसमतिः स्यात् पुनः ज्ञानपीयूषसिप्सा भवेत् तथा इन्द्रियार्थैः सह वैराग्यम् भवेत् तदनु अनुदिनम् आत्मनः मननम् भूयात् ततः रम्यज्ञनिः स्यात् इन्द्र्याचरणेन नो मनानाम् पीडा हृति ॥ १५७ ॥ सज्ज्ञानं ध्याननिष्ठा वचनमधुरता सत्यताऽद्भूताऽथ, शीलं सम्यक्त्वमावो मदनरिपुजयो मोहमायाविरागः । आमूलं हुं कषायक्षयकरणमतिः साधुता सच्चरित्रम्, येषामेतानि रत्नान्यनुदिनसविधे सन्ति रत्नैः परैः किम् ॥ १५८ ॥

अन्वयः—येषाम् एतानि रत्नानि अनुदिनं यथास्यात् तथा सविधे सन्ति तेषाम् परैः रत्नैः किम्प्रयोजनम् कानि तानि रत्नानि इत्यतः आह सज्ज्ञानम् ध्याननिष्ठा वचनमधुरता सत्यता अथ अद्भूता शीलम् तथा सम्यक्त्वमावः मदनरिपुजयः तथा मोहमायाविरागः तथा हुं आमूलम् कषायक्षयकरणमति इति रत्नानि हेयानि हृति ॥ १५८ ॥

॥ अथ सामान्योपदेशः ॥

॥ मन्दाक्रान्तावृत्तम् ॥

प्रातः प्रातः प्रतिदिनमघब्रातविच्छेददेहो—रुथायार्च्यनिष्ठदशपतिभिर्भिन्नतये तीर्थनाथम् ॥

कर्तव्यं स्वन्तदनु चिनुयात् सद्विद्या स्वात्मकोशे, कोऽहङ्कारा जनिरिह कुले कस्य मे किञ्च कार्यम् ॥ १५९ ॥

अन्वयः—प्रतिदिनम् प्रातः प्रातः अघब्रातविच्छेददेहोः उथाय त्रिदशपतिभिः अर्च्यम् तीर्थनाथम् चिन्तयेत् तदनु सद्विद्या स्वात्मकोशे स्वम् कर्तव्यम् चिनुयात् तथा कः अहम् कस्य कुले मे जनिः जाता किञ्च मे कार्यम् इति सदा भावयेत् ॥ १५९ ॥

साम्बन्धतत्त्व-
बोध-
खोलिणि:
॥ २९ ॥

कार्येभ्युक्तार्थं जिजहितकरं लोकतो नो विरुद्धम्, सत् सिद्धान्तान् सुगतिकरणान् भावयेद्दौ निजान्तः ।
एवल्लकुर्वन्तु इह सुखं साधुमुखत्वा च भोगात्, प्रेत्य अप्योऽनुभवति मुदा प्राप्तचारित्ररत्नः ॥ १६० ॥

अन्वयः—तदनु निजहितकरम् कार्यम् कार्यम् किन्तु यदि लोकतः विरुद्धम् नो भवेत् (यद्यपि शुद्धम् लोकविरुद्धम् नाच-
रणीयम् नो करणीयम्) इति वचनात् ततः निजान्तः सुगतिकरणान् सत् सिद्धान्तान् भावयेत् एवम् कुर्वन् जनः इह भोगान्
साधु मुखम् मुखत्वा तथा प्रेत्य मुदा भेयः अनुभवति किञ्चुर्वन् सन् प्राप्तचारित्ररत्नः सन् ॥ १६० ॥
लब्ध्वा देहम्बिरचय सदा देवपूजाम्ब्रशस्ताम्, भव्यं शीलं विमलमनसा पालयत्वं शिवार्थी ।
दानम्पात्रे कुरु नय मनो नीतिमार्गं खलां स्तव-द्वामकोषादि प्रवलरिपूर् ज्ञानशङ्केण भिन्धि ॥ १६१ ॥

अन्वयः—देहम् लब्ध्वा सदा प्रशस्ताम् देवपूजाम् विरचय तथा विमल मनसा शिवार्थी सन् । त्वम् शीलं पालय तथा पात्रे
दानम् कुरु तथा मनः नीतिमार्गम् नय तथा त्वम् खलान् कामकैषादि प्रवलरिपूर् ज्ञानशङ्केण भिन्धि इति ॥ १६१ ॥
कारुण्यद्वौ विद्धत जनाः प्राणिषु स्वात्मदुद्घ्या, नो वा ऽनिष्टकुरुत मनसा स्वल्पमप्यन्न केषाम् ।
निन्दां निन्दां शिवतद्दवां नो कुरु विद्धविद्धम्, त्रेवा भव्या परहितमलं स्वात्मचिन्तान्तथान्तः ॥ १६२ ॥

अन्वयः—मोः जनाः की प्राणिषु स्वात्मदुद्घ्या कारुण्यम् विद्धत तथा अत्र मनसा स्वल्पम् अपि अनिष्टम् केषाम् न कुरुत
तथा शिवतद्दवाम् निन्दांनिन्दाम् नो विद्धम् किन्तु मोः भव्याः त्रेवा परहितम् अलम् विद्धम् तथा अन्तः स्वात्मचि-
न्ताम् विद्धम् इति ॥ १६२ ॥

सामान्यो-
पदेष-

॥ २९ ॥

संस्कृतानामिदमिति वचः सद्गुरुणाम् मुनीनां ये स्वान्दोषान् गिरिवरसमान् नानुवीक्ष्यापरेषाम् ॥
बीजन्ते हा खलु खलधियस्तन्तुभस्यापि तुल्यान्, ते वै मूढा जनिरीष इता श्वश्रमाजां हि लेषाम् ॥ १६३ ॥

अन्वय—सिद्धान्तानाम् तथा सद्गुरुणाम् मुनीनाम् इह इदम् वचः वरिवर्ति तथा ये गिरिवरसमान् स्वान् दोषान् न अनु-
वीक्ष्य तथा अपरेषाम् तन्तुभस्यापि तुल्यान् बीजन्ते हा इति खेदे ते खलु खलधियः एव सन्ति ॥ १६३ ॥

॥ पुनः सामान्योपदेशसरणिः ॥

॥ शार्दूलवृत्तम् ॥

लाम्पद्यन्त्यज जीव जीव विषयेष्वाशूत्पर्यं मुञ्च च, गन्तुञ्चेन्मनसोऽभिलाष इह ते अेयः पुरीन्दुर्लभाम् ।
उद्यानन्तरपङ्गवैरवचित्तामो वहिना रक्ष्यते, तद्वद्विद्धि कषायमोहविषयैर्नो प्राप्यते सत्सुखम् ॥ १६४ ॥

अन्वयः—हे जीव इह चेत् दुर्लभाम् शिवपुरीम् गन्तुम् ते मनोऽभिलाषः अस्ति तद्वद्विद्धि विषये लाम्पद्यम् त्वज्ज तथा
चिरम् जीव तथा आशु उत्पथम् मुञ्च यतः तरुणलुचैः अवचिरय् उद्यानम् वहिना नो रक्ष्यते तद्वद्विद्धि कषायमोहविषयैः सत्सुखम्
न प्राप्यते इति त्वम् विदि ॥ १६४ ॥

निर्विघ्ने पथि यानुमान् गतमयः प्राप्नोत्यभीष्टुभ्यदम्, विघ्नार्ते खलु शीर्यते प्रतिपदम्ब्याधूयमान् खलैः ।
सद्गुहिर्यदि चेत् सखे व्रज चलं शिष्ठाव्यना त्वं सदा, नो वेदक्षमहारिहेतिसुहतो दुःखं त्वया प्राप्यते ॥ १६५ ॥
अन्वयः—इह पुमान् निर्विघ्ने पथि यान् (गच्छन्नित्यर्थः) गतमयः सन् अमीष्यम् इदम् प्राप्नोति तथा विघ्नार्ते खलु यान्

सन्निवरतम्-
बोध-
वरणिः
॥ ३० ॥

सन् खलैः प्रतिपदम् व्याधूपमान सन् तत्रैव शीर्यते हे सखे । यदि ते सवृद्धुद्दिः अस्ति चेत् तद्दित्वम् सदा चलम् शिष्टाच्चना बज-
नो चेत् अश्वमहारि हैतिसुहृतः सन् तथा दुर्लभम् प्राप्यते ॥ १६५ ॥

प्रोतुङ्गचलशैखरे अमरपुरे दिव्यर्द्धि सौख्यप्रदे, काष्ठान्ते गिरिकन्दराच्चय चिले यत्रापि कुत्रापि वै ॥
रे रे जीव प्रयाहि किञ्च प्रबलैर्नो मुच्यसे कर्मणिः, तस्मात्त्वं तकमुक्तये भज विभुन्त्रैलौक्यनाथजिनम् १६६ ॥

अन्वयः—रे रे जीव ! त्वम् स्वकीयरक्षार्थम् प्रोतुङ्गचलशैखरे प्रयाहि वा अमरपुरे दिव्यर्द्धिसौख्यप्रदे प्रयाहि अथ काष्ठान्ते
गिरिकन्दरासु वा चिले यत्र कुत्रापि वा प्रयाहि किञ्च प्रबलैः कर्मभिन्नं मुच्यसे तस्मात् त्वम्—तकमुक्तये त्रैलौक्यनाथम् विसृम्
जिनम् भज इति ॥ १६६ ॥

नाहृकूस्य न मे निजार्थपटवो दारादयो वान्धवा, राज्यम्मा विषयाः कणायनिवहाः क्रोधादयो वैरिणः ।
सन्मार्गम्बतिजग्मुषः क्षतिकराः स्थूला इमे कण्टका, एतान्साधुविचारसूचिनिवहैनिष्कास्य गच्छेप्सितम् ॥ १६७ ॥

अन्वयः—इह न अहम् कस्य न च मे इमे दारादयः वान्धवाः सन्ति कथम्भूताः इमे निजार्थपटवः तथा सन्मार्गम् प्रति
बग्मुषः मे इमे क्षतिकराः स्थूलाः कण्टकाः सन्ति के इमे इत्यतः आह राज्यम् मा विषयाः कणायनिवहाः तथा क्रोधादयः वैरिणः
इति एतान् पूर्वोक्तान् कण्टकान् साधुविचारसूचिनिवहैः निष्कास्य भोः जीव इप्सितम् फन्धानम् गच्छ इति ॥ १६७ ॥

आत्मोभवपान्थ । सज्जन । सखे । रे जीव ! शुक्लाशय ! कौसङ्गं हर सङ्गमावणु सतामृतिम्बरागाहकुरु ॥
भोगान्मुञ्च गृह्णाण साधुचरितं ज्ञानश्रियज्ञार्जय, चिन्तय तीर्थपन्नज शिवन्त्यकस्वाऽस्तिलं वन्धनम् १६८ ॥

सामान्योः-
पदेशः
सरणिः

॥ ३० ॥

अन्वयः—भोः भ्रातः ! भोः भवपान्व ! भोः सज्जन ! भोः सखे ! भो शुद्धात्मय ! रे जीव ! कौसङ्गम हर तथा सदासु
सङ्गम् आवृणु तथा वृचिस् विरागाम् कुरु भोगान् मुखं साधुचरितम् गृहण च ज्ञानश्रियम् अर्जय तथा चिते तीर्थेम् चिन्तय
वदनु शिवस् व्रज किम् कुत्वा अखिलम् बन्धनस् त्यक्त्वा इति ॥ १६८ ॥

दानन्दितस् चिकीर्ष सज्जनपथनिधत्सागमं स्वात्मनि, मा त्वन्धरिष्प सुमित्स चान्तररिहून् पूजाम्ब्रभोः सङ्गकुरु ।
शीलं रक्ष मुमूक्ष मूढविषयान् पुण्यात्रिचीषोत्तमम्, धर्म दिक्षु तितांस निर्मलगुणैः शीघ्रं शिवेच्छुर्यदि ॥ १६९ ॥

अन्वयः—हे जीव ! यदि त्वं शीघ्रम् शिवेच्छुः असि तदि एवकुरु किम् कुरु इत्यतः आह दानम् दित्स तथा सज्जनपथम्
चिकीर्ष तथा स्वात्मनि आगमम् वित्स तथा मा तप् धीम् तथा अन्तररिपून् सुमित्स नाशय इति तथा प्रमोः पूजाम् सङ्गुरु
शीलम् रक्ष तथा हे मृढ ! विषयान् मुमूक्ष तथा उच्चम् पुण्यम् चिचीष तथा निर्मलगुणैः धर्मम् दिक्षु तितांस इति ॥ १६९ ॥
ध्यानङ्गतुर्मधं खलन्दलयितुम्भोक्तुन्निजानुकरान्, दोषान् दातुमपूर्वदानमवितुं शीलङ्गुणानर्जितुम् ।
विद्यामध्यसितुम्भवन्तनयितुं सत्सङ्गमासेवितुम्, मोहन्दारयितुम्भर्ति न कुरुते योना पशुः हुं पशुः ॥ १७० ॥

अन्वयः—अत्र यः ना इत्थम् मतिम् न कुरुते सः पशुः हुं निताम् पशुरेव । विद्यते किम् कर्तुम् मर्ति कुरुते इत्थत आह-
ध्यानं कर्तुम् तथा स्लम् अवदलयितुम् तथा निजान् उत्कटान् दोषान् मोहन्म् तथा अपूर्वदानद् दातुम् तथा शीलम् अवितुम्
तथा सत्सङ्गम् आसेवितुम् तथा मोहम् दारयितुम् यः मतिम् न कुरुते सः पशुरेव इति भावः ॥ १७० ॥

त्वं वर्णिष्यते
वोम-
वर्णिष्यिः
॥ ३१ ॥

आलोच्य शास्त्रनिवहङ्कुपया गुरुणाम्, पंन्याससुक्तिविमलेन हिताय पुंसाम् ।

दृष्ट्वा च भावभरिता वरतत्वशोध-तारिङ्गिणी गुणिजनैः सततं निषेधा ॥ १७० ॥

अन्वयः—गुरुणाम् कुपया शास्त्रनिवहम् आलोच्य पुंसाम् हिताय पंन्याससुक्तिविमलेन भावभरिता वरतत्वशोधतरिङ्गिणी दृष्ट्वा अतः गुणिजनैः सा सततम् निषेधा ॥ १७० ॥

॥ अथग्रन्थकर्तृप्रसादिः ॥

जैनाकाशदिवाकराः समभवं आनन्दसूरीश्वरा—स्तत्पद्मामरशालिनश्च पुष्पुष्टः श्रीक्रिद्धिपंन्यासिनः ।
तत्पाठङ्गुल भेजिरे गणधरा जैनाब्धिकीर्तिन्दव—स्तत्पाठोदयभानवो भुवि बभुः श्रीवीर्वीरव्रताः ॥ १ ॥
स्फूर्जेव्यानमहोदयास्तकपदं संलेभिरे तेजिरे, तत्पाठाङ्गरसालयोऽतिविमलाः प्राभीभवन् भाभराः ।
प्रामोर्दाभिधपणिडता मणिवर्तरास्तत्पाठमाभेजिरे, प्राद्योतन्त तदीयपाठभवने प्रोद्योतपंन्यासकाः ॥ २ ॥
तत्पाठाभरणीबभूवु रमला धीदानदोनेश्वरा—स्तद्रम्यांघ्रिसरोजलोलमधुपाः श्रीमहावैमलाः ।
पंन्यासां पदशांभिनः समभवस्तत्पाठपाठोरुहाः, सौभाग्या गणिराजिमौलिसुकुटा जाता धशोभूषिताः ॥ ३ ॥

१ आनन्दविमलसूरीश्वरजी । २ क्रिद्धिविमलाः । ३ कीर्तिविमलाः । ४ वीरविमलाः । ५ महोदयविमलाः । ६ प्रमोदविमलाः ।
७ मणिविमलाः । ८ उद्योतविमलाः । ९ दानविमलः । १० सौभाग्यविमलः ।

ग्रन्थकर्तृ-
प्रसादिः

॥ ३१ ॥

तेषाम्पादपयोजरक्तमधुपो सुकिर्गुरुः सन्मति-स्त्रेनेयश्च तरङ्गिणी सुविदुषाहृषा परं स्वर्ययौ ।
 मध्ये हन्त तदीयपादजलज्जस्वादेहरङ्गालिकः, प्राकाश्यं लग्नयद्विताय जनुषां धार्या बुधैः साहृदि ॥ ४ ॥
 गर्जनवैनवैचन्द्रे वत्सरे वै तपस्ये, रवितनयसुवारे, षष्ठिकायान्तियौ शम् ।
 अगमदथ समाप्तिं धन्वदेशो सियाणे, गुरुविमलसुसुक्तेः कम्पया शौलमूले
 तत्त्वबोधावलीयहौ गभीरभावबोधिनी, भूतये विश्वजातानाम्भूयाजीयाचिरन्तनम्
 शोधितेयस्वधोपास्था, तत्त्वबोधतरङ्गिणी, चद्रिकाअमवास्तव्य,-माघवानन्द शास्त्रिणा ॥ ५ ॥
 ॥ ६ ॥
 ॥ ७ ॥

११ एन अन्थकर्ता पू. फ़्रांस मुक्तिविमलजीगणो ।

श्रीगच्छपत्तमहाराहुरमणिविलगणजाद् अस्याम्बुधवान कलकाचलतीर्थां हशीयोद्धारक्तक्रियोद्धारक्षुरि-
चक्रक्रन्ति-श्रीमदानन्दविमलसूरीश्वरपट्टपरम्परासमायात्- सुशिष्यरत्नतथोनिष्ठुनैगमतत्वावबोधद्वचिषणान्वितश्रीम-
त्यण्डितऋद्विमलगणिपट्टवारिवि पूर्णक्षयाङ्कश्रीपण्डितकीर्तिविमलगणिपट्टलङ्कारजहारभूषितकर्मतिमिरमत्पथावा-
रचारि-श्रीपण्डितवीरनिमलगणिपट्टपायोजभास्त्रप्रज्ञस्तोमजेगीयमानकीर्तिनिष्ठुरम्बसततोदयश्रीपण्डितमहोदयविम-
लगणिपट्टासीनतत्कमसरोरुहमकरन्दस्वादेकचञ्च रीकनिखिलासुमत्पमोदकारिपण्डितप्रमोदविमलगणिपट्टामरण वि-
शिष्टशिष्ट चरणलब्धप्रभावविमलीकुतजगन्मण्डलश्रीपण्डितमणिविमलगणिपट्टकेदारवारिदोपमश्वमितनिः शेषप्राणिनि-
करतापोद्भूतमश्वश्यश्रीपण्डित उद्योतविमलगणिकमनीयचरणारविन्दविलमन्मधुपृष्ठचिसदेशनादानदक्षशेषुवीविदित-
श्रीपण्डितदानविमलगणिपट्टो तुङ्गगिरिकूटपञ्चाननोयमयरमदयोदधितपोनिष्ठुयोगनिष्ठुश्रीपण्डितद्वयाविमलगणिशाद-
कमलरोलम्बायमानसङ्घारयमाजनथीपण्डितसौभाग्यविमलगणिपट्टपूर्वचत्वारि सकलसिद्धान्तवाचस्यति आचा-
लब्रह्मचारी अनेकसंस्कृतग्रन्थप्रणेतृचारित्रचूडामणिविद्विज्ञिरोमणि श्रीमदपण्डितमुक्तिविमलगणिविरचिता-

सान्वयतत्वबोधतरङ्गिणी समाप्ता ।